

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของแหล่งวิชาชุมชน

คำว่า แหล่งวิชาชุมชนมาจากคำ 2 คำคือคำว่า "แหล่งวิชา" และ "ชุมชน" แหล่งวิชา (Resources) หมายถึงแหล่งความรู้ที่มีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนของโรงเรียนอันได้แก่แหล่งประสบการณ์ต่าง ๆ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียน วัสดุงาน หนังสือเรียน ห้องสมุด สถานที่อันควรแก่การศึกษา รวมทั้งบุคลากรทางการศึกษา เป็นต้น

ชุมชน (Community) นี้ได้มีนักวิชาการให้ความหมายไว้เป็นจำนวนมากมาโดยส่วนใหญ่สาระสำคัญไม่ค่อยแตกต่างกันมากนัก ไพฑูรย์ เครือแก้ว (2506 : 91) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ "สังคมชนบทไทยและหลักพัฒนาชุมชน" ว่า ชุมชนหมายถึงกลุ่มบุคคลที่ตั้งอยู่เป็นที่เป็นที่ทางมีขอบเขตอันเดียวกัน และบุคคลเหล่านั้นมีการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีการติดต่อซึ่งกันและกัน มีความสนใจร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ความรักชาติ รักมาตุภูมิ มีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น การกินอยู่หลับนอน ภาษาพูด การแต่งงาน การใช้เครื่องมือ เป็นต้น รวมความหมายแล้วก็หมายความว่ามีความร่วมมือกันนั่นเอง

แหล่งวิชาชุมชน (Community Resources) มีชื่อเรียกแตกต่างกันเช่น แหล่งชุมชน แหล่งวิชาการในชุมชน แหล่งความรู้ในชุมชน แหล่งวิทยาการในชุมชนหรือแหล่งทรัพยากรในชุมชน เป็นต้น ซึ่งนักการศึกษาได้ให้ความหมายคล้ายคลึงกันเป็นส่วนมากจากหนังสือสารานุกรมการศึกษา (Encyclopedia of Education) ได้นิยามความหมายของแหล่งวิชาชุมชนว่า "แหล่งวิชาชุมชน หมายถึง สถาบันและองค์การต่าง ๆ บุคคลที่มีความสามารถในท้องถิ่น วัสดุต่าง ๆ และอำนาจทั้งหลายที่มีอิทธิพลต่อนักเรียนโดยตรงหรือโดยอ้อม (Nichols 1971 : 341)

กู๊ด (Good 1973 : 496) ให้ความหมายของแหล่งวิชาชุมชนว่า "แหล่งวิชาชุมชน หมายถึง สถาบันและองค์การต่าง ๆ บุคคลที่มีความสามารถในท้องถิ่น วัสดุต่าง ๆ

และอำนาจทั้งหลายที่มีอิทธิพลต่อนักเรียนโดยตรงหรือโดยอ้อม"

แหล่งวิชาในชุมชน ประกอบด้วยสิ่งที่เกี่ยวข้องกับศึกษาทั้งหมด รวมทั้งประสบการณ์ซึ่งอาจได้รับจากชุมชนใดชุมชนหนึ่ง หรือหลายชุมชนที่แวดล้อมโรงเรียน ส่วนประกอบดังกล่าว ได้แก่ธรรมชาติ ประชากร ไร่นา โรงงานอุตสาหกรรม กลุ่มคน องค์การและสถาบันต่าง ๆ ตลอดจนโครงสร้างและกระบวนการของสังคมและแนวโน้มแห่งการเปลี่ยนแปลงของสังคม (Cook Olsen 1952 : 1076)

ลัคคา สุขปริที (2523 : 80) ให้ความหมายของแหล่งวิชาชุมชนว่า หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในชุมชนซึ่งครูและนักเรียนนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการเรียนการสอนได้ เช่น สถานที่ราชการ สวนครัว โรงงานอุตสาหกรรม แม่น้ำลำธาร และบุคคลากรที่นำมาเป็นวิทยากร เป็นต้น

นิพนธ์ สุขปริที (2518 : 67) ให้ความหมายของแหล่งชุมชนว่า หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในชุมชน ซึ่งครูหรือนักเรียนอาจนำมาใช้ประโยชน์ทางการศึกษาได้ เช่น พิพิธภัณฑ์ สถานที่ทางราชการ โบราณสถาน โรงภาพยนตร์ สวนสัตว์ โรงงาน สวนครัว แม่น้ำลำธารและบุคคลที่โรงเรียนอาจจะเชิญมาเป็นวิทยากร หรือวิทยากรที่นักเรียนและครูออกไปสัมภาษณ์เยี่ยมเยียน เพื่อประโยชน์ทางการศึกษา เช่น บุรุษไปรษณีย์ ตำรวจ ชาวนา ช่างนา พ่อค้าหรือเจ้าหน้าที่ของทางราชการ เป็นต้น

เกศินี โชติกเสถียร (2523 : 88) ให้ความหมายของแหล่งทรัพยากรชุมชนว่า หมายถึง "สถานะทางภูมิศาสตร์ และสภาพทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ตลอดจนบุคคลในชุมชนที่สถาบันการศึกษานั้นตั้งอยู่หรือบริเวณใกล้เคียง หากเป็นชุมชนอื่นที่ไกลออกไปจะถือว่าเป็นการศึกษานอกสถานที่ (Field Trip) เป็นการศึกษาชุมชน (Community Study)

ลำพอง บุญช่วย (2510 : 202) ให้ความหมายของแหล่งวิชาชุมชนว่า หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในชุมชนเป็นสิ่งที่มีความค่าทางการศึกษาและอยู่ในขอบข่ายที่โรงเรียนสามารถจะใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ เช่น พิพิธภัณฑ์ โรงภาพยนตร์ โรงละคร ศาล ห้องสมุด โรงงานอุตสาหกรรม สวนสาธารณะ สนามเด็กเล่น ป่า ภูเขา ต้นไม้ แม่น้ำ ลำคลอง ก้อนกรวด ก้อนหิน สถานีรถไฟ ฯลฯ แหล่งวิชาชุมชนนี้รวมถึงตัวบุคคลด้วย เช่น ชาวนา

ชาวสวน พ่อกำ ข้าราชการ ฯลฯ

ความสำคัญของแหล่งวิชาชุมชนกับหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521

การประกาศใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาในระดับประถมศึกษาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หลักสูตรฉบับนี้เน้นที่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนเป็นสำคัญคั้งนั้นบทบาทของครูจึงต้องเปลี่ยนจากผู้สอนเป็นผู้คอยแนะนำให้ผู้เรียนได้ค้นคว้าทดลองปฏิบัติจริงเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และประการสำคัญการจัดการศึกษาในระดับนี้มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียน คิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาได้ สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เป็นการจัดการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ดังนั้นจึงได้มีการเสนอแนะให้นำทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาสภาพที่แท้จริงของท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ และจะได้เตรียมพร้อมที่จะออกไปสู่สังคมได้เป็นอย่างดี คั้งแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ที่ว่า

รัฐพึงระดมเลือกสมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งจากรัฐ ท้องถิ่น เอกชนและผู้รับการศึกษา มาใช้ในการจัดการศึกษา หาวิธีการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยคำนึงถึงความเสมอภาคระหว่างท้องถิ่นและสถานศึกษาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด... (ภิญโญ สาธร 2521 : 350)

คั้งนั้นแหล่งวิชาชุมชนจึงมีความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะการที่จะให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และเข้าใจสภาพท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ได้อย่างแท้จริงนั้นจะต้องใช้ทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นมาประกอบการสอน ทั้งเนื้อหาสาระในกลุ่มประสบการณ์ก็จะต้องสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น คั้งจะเห็นได้จากจัดการเรียนการสอนในกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ได้ให้ความสำคัญของแหล่งทรัพยากรในท้องถิ่นไว้ทั้งสิ้น คั้งเช่นกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ต้องการให้ผู้เรียนศึกษาเรื่อง การดำรงชีวิต อันได้แก่เรื่องสุขภาพอนามัย เศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม ชุมชนชาติและสิ่งแวดล้อม หรือกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในเรื่องการทำงานและฝึกพื้นฐานในการประกอบอาชีพ ซึ่งมีเนื้อหาสาระและกิจกรรม 3 เรื่อง คือ งานบ้าน งานเกษตรและงานประดิษฐ์ งานช่าง ในกลุ่มนี้หลักสูตรได้เน้นเรื่องการจัดการกระบวนการ เรียนการสอนที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นมากเป็นพิเศษ

(กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ 2521 : 3)

การนำแหล่งชุมชนมาใช้เป็นประโยชน์ในการเรียนการสอนนี้ จะช่วยให้เด็กมีโอกาสได้รับประสบการณ์ที่กว้างขวาง เพราะการเรียนการสอนในห้องเรียนนั้นเด็กยังได้รับประสบการณ์ไม่เพียงพอ ถ้าเด็กได้รับประสบการณ์จริง โดยการได้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง และได้ถาม จะมีส่วนสำคัญทำให้เด็กเข้าใจในบทเรียนนั้น ๆ มากขึ้น เด็กจะเรียนด้วยความสนใจ บทเรียนก็น่าสนุกสนาน เป็นการเพิ่มพูนประสิทธิภาพทางการศึกษาของเด็ก ทั้งยังเป็นการประหยัดเงินงบประมาณทางการศึกษาและเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนด้วย หน้าที่ของครูในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวหลักสูตร ประถมศึกษา 2521 จึงควรรู้ว่าในชุมชนของตนมีแหล่งวิชาอะไรบ้าง ที่จะนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ เพราะชุมชนทุกแห่งต่างมีแหล่งวิชาหลายอย่างต่างกัน ครูควรสำรวจแหล่งวิชาในชุมชนอยู่เสมอ เพื่อสะดวกและรวดเร็วในการใช้ การสำรวจหรือค้นหาเพื่อรวบรวมแหล่งชุมชนที่นำมาใช้เป็นประโยชน์ในการเรียนการสอนนั้น อาจทำได้หลายวิธี เช่น ครูและนักเรียนช่วยกันสำรวจว่าในชุมชนที่โรงเรียนนั้นตั้งอยู่ มีแหล่งใบบ้างที่จะนำมาใช้เป็นประโยชน์ทางการศึกษาในวิชาที่ตนเรียนใบบ้าง อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การใช้แหล่งชุมชนเป็นประโยชน์ในการสอนใบบลจริง ๆ ครูควรพยายามเลือกแหล่งชุมชนที่ดีและเหมาะสมที่สุด โดยพิจารณาจากเกณฑ์ที่ว่าชุมชนนั้นจะต้องเป็นแหล่งที่เป็นประโยชน์ในการสอนมากกว่าการใช้อุปกรณ์การสอนใบบอื่น และเด็กจะต้องได้รับประโยชน์จากแหล่งวิชานั้นจริง เพราะการใช้แหล่งชุมชนต้องใช้เวลาใบบมาก แต่ก็ให้ผลคุ้มค่าเช่น การเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เรื่องอาชีพสำคัญของท้องถิ่น ถ้าครูให้เด็กใบบเรียนจากของจริง คือพาไปศึกษาการทำงาน การเลี้ยงสัตว์ หรือการทำงานใบบใบบ ๆ โรงเรียน ย่อมช่วยให้เด็กเข้าใจและใบบประโยชน์มากกว่าใบบนักเรียนเรียนจากอุปกรณ์อื่น เช่น รูปภาพหรือแผนผังเป็นต้น (นิพนธ์ สุขปรีดี และลัดดา สุขปรีดี 2517 : 54-56)

ตามที่กล่าวมานี้จะเห็นว่าแหล่งทรัพยากรในท้องถิ่นนั้น อำนวยผลประโยชน์ใบบแก่ครูและผู้บริหาร เป็นอันมาก ถ้ารู้จักนำมาใช้ใบบการศึกษาเพราะจะทำให้เกิดผลดีกับนักเรียนโดยตรงดังนี้

1. ธรรมชาติของเด็กหรือนักเรียนชอบการเปลี่ยนแปลงใบบใบบ ๆ แปรใบบใบบ อยู่เสมอ การไปศึกษาใบบนอกสถานที่หรือนำวิทยากรมาสูบบห้องเรียน จะทำใบบนักเรียนเกิดความ

สนใจอยากเรียนอยากรู้มากขึ้น

2. เป็นวิธีการอันหนึ่งที่จะทำให้ให้นักเรียนคุ้นเคยกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน เพื่อการดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขในชุมชน

3. นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ง่าย เพราะเป็นการเรียนจากประสบการณ์จริง

4. เป็นการฝึกนิสัยให้นักเรียนเป็นคนช่างสังเกต พินิจพิจารณาสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวเอง เพราะต้องนำสิ่งเหล่านั้นมาใช้กับการเรียนการสอน

5. เป็นการฝึกการทำงานเป็นหมู่คณะ เนื่องจากการใช้แหล่งทรัพยากร จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับขบวนการหมู่พวก เป็นการปลูกฝังระบอบประชาธิปไตยให้กับนักเรียนไปด้วย

6. เป็นการฝึกนักเรียนให้รู้จักทักษะในวิชาต่าง ๆ มาใช้ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มวิชา เช่น วิชาในกลุ่มทักษะ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย และกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (จรรยา เรื่องมาลัยและคณะ 2523 : 21)

กล่าวโดยสรุปแหล่งวิชาชุมชนมีความสำคัญต่อหลักสูตรประถมศึกษา 2521 เป็นอย่างมาก ดังนั้นกรมวิชาการจึงให้อาสาท้องถิ่นในการที่จะนำหลักสูตรไปประยุกต์หรือพัฒนาให้เกิดประโยชน์เพื่อสนองความต้องการของท้องถิ่นได้ โดยคำนึงถึงหลักการดังนี้

1. ถ้าต้องการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาสาระเรื่องใดเพื่อให้เหมาะสมหรือเพื่อสนองความต้องการของท้องถิ่นขอให้ทางเขตการศึกษาหรือคณะกรรมการที่ได้รับมอบหมายให้จัดทำบอกเหตุผลไปให้กรมวิชาการทราบ แต่ขอให้ยึดหลักการที่หลักสูตรวางไว้ เพราะหลักการนั้นได้พิจารณากันไว้ดีแล้วจากบุคคลหลายฝ่ายทั่วประเทศ

2. บัณฑิตที่จะใช้เกี่ยวกับการเรียนการสอนจะเป็นอุปกรณ์ หนังสืออ่านประกอบ แผนการสอน คู่มือครูหรือเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ คัดแปลงใช้ให้เหมาะสมกับท้องถิ่นได้

3. วิธีสอนเฉพาะเรื่อง เช่น เด็กไทยที่พูด 2 ภาษา คือภาษาถิ่นและภาษาไทยกลาง วิธีสอนก็ต้องพิจารณาว่าจะต้องเน้นอะไรก่อน เด็ก ป.1 เริ่มเรียน อาจให้รู้อะไร ๆ ที่จำเป็น เช่น การรักษาสุขภาพอนามัย กิจยามารยาทที่ควรปฏิบัติ มีความซื่อสัตย์สุจริต ฯลฯ ด้วยความคิดที่เป็นภาษาถิ่นไปก่อน เมื่อพร้อมแล้วจึงค่อยเรียนภาษาไทยกลางก็ย่อมได้

4. การผลิต เครื่องมือเครื่องใช้ คู่มือครู หนังสืออ่านประกอบ ขอให้ทำประสานกันไปกับความเข้าใจในข้อแตกต่างที่เอาไปดัดแปลงใช้ (กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ 2521 : 25)

ประเภทของแหล่งวิชาชุมชน

จากหนังสือสารานุกรมการศึกษา (Encyclopedia of Education) นิโคลส (Nichols 1971 : 342-343) ได้แบ่งประเภทของทรัพยากรในชุมชนไว้ดังนี้

1. ผู้ชำนาญพิเศษ (Specialists) ผู้ที่มีความชำนาญเช่น นักดนตรี จิตรกร นักกีฬา อาชีพ พอค้า นักธุรกิจ นายธนาคาร นักอุตสาหกรรม แม่บ้าน ชาวนา ฯลฯ
2. พ่อแม่หรือผู้ปกครองของนักเรียน (Parents of Students) เป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญที่สุด
3. องค์การของผู้แทน (Agency Representatives) บุคคลที่เป็นตัวแทนของสังคม เทศบาล และองค์การเกี่ยวกับวัฒนธรรมรวมทั้งพวกพนักงาน คณะกรรมการด้านธุรกิจต่าง ๆ และหน่วยงานอื่น ๆ อีกมาก
4. ผู้แทนทางค่านธุรกิจและอุตสาหกรรม (Business and Industrial Representatives) บุคคลที่ทำงานในโรงงานต่าง ๆ การขนส่ง เหมืองแร่ การเกษตร กิจการค้าต่าง ๆ การเงินและการประกันภัย
5. ผู้แทนของรัฐบาล (Government Representatives) บุคคลที่ได้รับเลือกหรือแต่งตั้งจากจังหวัด เช่น นายกเทศมนตรี คณะกรรมการของจังหวัด ตำรวจ พนักงานดับเพลิง เจ้าหน้าที่อนามัย เป็นต้น รวมทั้งพวกที่อยู่ในระดับบริหารประเทศ เช่น สมาชิกวุฒิสภาผู้แทนราษฎรและบุคคลในสหพันธ์ต่าง ๆ
6. คณะกรรมการให้การศึกษาแก่ประชาชน (Citizens Advisory Committees) เช่น พวกที่ให้คำแนะนำในโรงเรียนและครู บุคคลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ในการบรรยาย สาธิตหรือให้นักเรียนออกไปเยี่ยมชม เช่น ไปสังเกตในระหว่างการประชุมรัฐสภา เป็นต้น
7. ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources) ประกอบด้วยพืช สัตว์ป่า หิน น้ำ ดิน แร่ และวัตถุทางธรรมชาติอื่น ๆ
8. สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น (Man-Made Resources) มนุษย์ได้สร้างสิ่งต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ซึ่งมีคุณค่าทางการศึกษาและเป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ในการสอนและการเรียนรู้ ได้แก่ อาคารสถานที่ เครื่องบิน ถนน รถไฟ รถยนต์ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ รูปปั้น และทรัพยากรที่ใช้ในโรงเรียน เช่น กระดานดำ โต๊ะเรียน โทรทัศน์ และคอมพิวเตอร์

เวสลีย์ และรอนสกี (Wesley and Wronski 1958 : 318) ได้จำแนกแหล่งทรัพยากรในชุมชนออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. ประชาชน
2. ปรากฏการณ์ทางกายภาพ เช่น ดิน ภูเขา พืช แร่ แม่น้ำและทะเลสาป เป็นต้น
3. วัฒนธรรมและสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว กิจกรรมทางเศรษฐกิจ รวมทั้งขนบธรรมเนียม ความคิด วิถีประชา จารีต ประเพณีและทัศนคติ

นิพนธ์ สุขปรีดี (2518 : 69) ได้จำแนกแหล่งวิชาชุมชนที่อาจจะนำไปใช้ประโยชน์ทางการศึกษาไว้ดังนี้

1. แหล่งวิชาการภายในโรงเรียน ได้แก่ ต้นไม้ ดอกไม้ แมลง ก้อนหิน ดิน สวนครัว ครู
2. บุคลากรที่โรงเรียนเชิญมาเป็นวิทยากร เช่น ช่างราชการ ช่างนา ช่างสวน ช่างไม้ ช่างประมง บุรุษไปรษณีย์ ตำรวจ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ศึกษสงฆ์
3. แหล่งชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ เช่น โบสถ์ บ้านเรือน สถานที่สำคัญทางศาสนา ประวัติศาสตร์ สถาบันทางเศรษฐกิจ สถาบันทางครอบครัว สถานที่ราชการ ผลงานทางค่าน ศิลปด้านสถาปัตยกรรม คนตรี วรรณคดี เป็นต้น
4. การศึกษานอกสถานที่ (Education Field Trip)

ลัดดา สุขปรีดี (2523 : 81) จำแนกประเภทแหล่งวิชาชุมชนในการเรียนการสอนดังนี้

1. แหล่งวิชาการภายในโรงเรียนได้แก่ โรงเรียน อาคารเรียน วัสดุอุปกรณ์ ต้นไม้ ใบหญ้า แมลง ก้อนหิน ดิน สวนครัว ครู นักเรียน คนงานภารโรง เป็นต้น
2. บุคคลที่โรงเรียนเชิญมาเป็นวิทยากร เช่น ช่างนา ช่างประมง ช่างไม้ พ่อค้า ช่างราชการ ตำรวจ กำนันผู้ใหญ่บ้าน ศึกษสงฆ์ บุรุษไปรษณีย์
3. แหล่งวิชาภายในชุมชนและนอกชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ เช่น สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ปุชนียสถาน วัตถุโบราณ สถานที่ราชการ สถาบันทางศาสนา และพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น
4. กิจกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ ผลงานทางค่านศิลปะ สถาปัตยกรรม วรรณคดี ประเพณีพื้นบ้าน การละเล่นพื้นเมือง เป็นต้น

ประทีป จีระวรพงศ์ (2520 : 93-94) ได้จำแนกแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้
ในชุมชนไว้ดังนี้

1. บุคคล ผู้ซึ่งมีความสามารถในด้านอาชีพต่าง ๆ ก็สามารถให้ความรู้ได้โดยตรง
2. สถานที่ ในชุมชนจะมีสถานที่ตามธรรมชาติได้แก่ ดิน น้ำ ป่าไม้ หุ่นาและ
ภูเขาและสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ โรงเรียน วัด สมาคม หอสมุด สวนสัตว์ และโรง
งานก็สามารถออกไปหาความรู้ที่ทองการได้
3. วัสดุอุปกรณ์ ได้แก่สิ่งของต่าง ๆ ที่สามารถทำเป็นสื่อการเรียนได้อย่างมี
ความหมาย
4. เครื่องมือเครื่องใช้ ได้แก่วัตถุที่ทำหน้าที่เป็นผู้ผลิตสิ่งต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์
ต่อการศึกษา
5. กิจกรรมของชุมชน ได้แก่การละเล่นพื้นเมือง งานประเพณี และพิธีต่าง ๆ
สิ่งเหล่านี้สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้มากต่อการศึกษา

สมุน อมรวิวัฒน์ (2505 : 35) ได้แบ่งประเภทของแหล่งวิชาชุมชนจากสภาพ
แวดล้อมเป็น 3 ประเภทได้แก่

1. สิ่งแวดล้อมประเภทบุคคล ได้แก่ ตัวนักเรียน เพื่อนนักเรียน ครูและบุคคลใน
โรงเรียน พ่อแม่บุคคลในบ้าน เพื่อนบ้านและบุคคลในชุมชน
2. สิ่งแวดล้อมประเภทเหตุการณ์และความเป็นไปในท้องถิ่น ได้แก่ เหตุการณ์
และความเป็นไปในโรงเรียน ในบ้าน ในชุมชน และของบ้านเมือง
3. สิ่งแวดล้อมประเภทสถานที่และวัตถุ ได้แก่ บ้าน โรงเรียน ชุมชนและสถาบัน
ต่าง ๆ ในชุมชน และวัตถุต่าง ๆ ในชุมชน

ลำพอง บุญช่วย (2510 : 203) ได้แบ่งชนิดของแหล่งวิชาชุมชนออกเป็นชนิด
ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. แหล่งวิชาชุมชนที่เป็นวัตถุซึ่งได้แก่
 - 1.1 แหล่งวิชาโดยธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ทะเลสาบ ลำธาร ป่าไม้ ภูเขา
หุบเขา ต้นไม้ สัตว์เลี้ยง แมลง นก ดิน หิน แร่ ฯลฯ
 - 1.2 แหล่งวิชาที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ศิกรามบ้านเรือน โบสถ์ วิหาร ถนน
สะพาน บ่อน้ำ สวนดอกไม้ สวนครัว ล้อม โตะ เก้าอี้ แม่น้ำ หม้อไห ฯลฯ

1.3 บุคลากร เช่น ครู ข้าราชการ ช่างนา ช่างสวน ช่างไม้ ช่างทอผ้า ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ตำรวจ ฯลฯ

1.4 ขบวนการหรือกรรมวิธีต่าง ๆ ในชุมชน เช่น วิธีปลูกข้าว วิธีจับปลา วิธีเกี่ยวข้าว วิธีทำสวน ฯลฯ

2. แหล่งวิชาชุมชนทางจิตวิทยา ซึ่งได้แก่สิ่งที่เกี่ยวกับความคิดจิตใจ เช่น

2.1 สถาบันต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงการปฏิบัติหรือพิธีการ หรือกิจกรรมที่เกี่ยวกับสถาบันนั้น ๆ เช่น โรงเรียน สถาบันของรัฐบาล สถาบันทางศาสนา สถาบันเกี่ยวกับครอบครัว สถาบันทางเศรษฐกิจ ฯลฯ

2.2 ขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อของชุมชน ความสัมพันธ์ในครอบครัว ประเพณีทางศาสนา การแต่งงาน ประเพณีการทักทายปราศรัย ฯลฯ

2.3 ความคิดเห็นที่เขียนไว้ บันทึกไว้ ซึ่งรวมถึงวัสดุพิมพ์ทั้งหมดและงานทางด้านศิลปะ เช่น ภาพเขียน สถาปัตยกรรม ภาพปั้น แกะสลัก คนตรี นาฏศิลป์ วรรณคดี ฯลฯ งานทางด้านวรรณคดีบางอย่างอาจจะไม่ได้มีการจดไว้ บันทึกไว้หรือพิมพ์ไว้ เป็นแต่เพียงบันจกจำด้วยปากเปล่าต่อ ๆ กันมา เช่น นิทาน นิยายปรัมปรา สุภาษิต บทเพลง โคลงกลอน คำกลอนกล่อมเด็กก่อนนอน ฯลฯ

จรรยา เรื่องมาลัยและคณะ (2523 : 21-22) ได้แบ่งแหล่งวิชาชุมชนตามลักษณะได้ดังนี้

1. สถานที่ประกอบไปด้วย โรงเรียน วิทยาลัย วัด ตลาด ร้านค้า สมาคม สถานีอนามัย สถานีตำรวจ แม่น้ำ ลำคลอง ถนน ภูเขา โรงพยาบาล ที่ทำการไปรษณีย์ โรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ฯลฯ

2. บุคคล แหล่งวิชาชุมชนเกี่ยวกับบุคคลเราเรียกว่า วิทยากร อาจจะได้แก่ ครู อาจารย์ นักเรียน พระสงฆ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตำรวจ เจ้าหน้าที่อนามัย ผดุงครรภ์ พ่อค้า เกษตรกร พัฒนาการ คนขับรถ นายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด นายกเทศมนตรี

3. กิจกรรม กิจกรรมที่เป็นแหล่งวิชาชุมชนนั้นโดยมาก เกี่ยวกับประเพณีและที่ชุมชนหรือโรงเรียนจัดขึ้นเช่น การทำบุญใส่บาตร เวียนเทียน ฟังเทศน์ การจัดนิทรรศการ การสาธิต การแสดงพื้นเมือง งานประเพณีในท้องถิ่น การศึกษานอกสถานที่ งานแต่งงาน กิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด

4. วัสดุ เครื่องมือ และเครื่องใช้ ได้แก่วัสดุเครื่องมือและเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับ

สื่อการเรียน คือ หนังสือ แบบเรียน สมุด ดินสอ นิตยสาร วารสาร เอกสาร ภาพ บัตรคำ แผนภูมิ แผนที่ ป้ายนิเทศ ลูกโลก ของจริง ของจำลอง เทป วิทยุ แผ่นเสียง โทรทัศน์ เครื่องขยายเสียง เครื่องฉายภาพยนตร์

วิรุห์ สีลาพฤทธิ (2520 : 55-57) ได้แบ่งประเภทของวัสดุที่หาได้เปล่าในท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. ตัวอย่างและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตัวครู นักเรียนหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ อาจจะใช้เป็นสื่อการสอนได้ เช่น ขณะเดินทางมาโรงเรียนนักเรียนคนหนึ่งพบอุบัติเหตุรถชนกัน นำมาเล่าให้เพื่อน ๆ ฟังหน้าชั้นเป็นการส่งเสริมให้กล้าแสดงออก

2. บุคคลเป็นสื่อการสอนที่มีประโยชน์ไม่ต้องลงทุนซื้อหา อาจจะเป็นบุคคลในโรงเรียนหรือนอกโรงเรียน เช่น ผู้ปกครอง ชาวไร่ พ่อค้า เกษตรกร หนายความ แพทย์ เป็นต้น บุคคลเหล่านี้มีความรู้ในเรื่องที่ตนทำเป็นอย่างดี อาจเชิญมาเป็นวิทยากร

3. แหล่งวิทยากร เช่น สถาบัน สถานที่ต่าง ๆ อันได้แก่ หน่วยงานของทางราชการ โรงงานต่าง ๆ โบราณสถาน พิพิธภัณฑ์ที่ทำการไปรษณีย์ เป็นต้น สถานที่เหล่านี้เป็นแหล่งที่ให้นักเรียนมาศึกษานอกสถานที่ที่ก่อให้เกิดประโยชน์มาก

4. วัสดุได้เปล่าต่าง ๆ ที่ได้จากการขอหรือบริจาคจากองค์การ หน่วยงาน, สถานทูต ธนาคาร บริษัทห้างร้านต่าง ๆ เป็นต้น สถานที่เหล่านี้อาจมีวัสดุเหลือใช้ หรืองบประมาณส่วนหนึ่งที่จัดสรรไว้เพื่อการศึกษาโดยเฉพาะ โรงเรียนอาจจัดขอมมาพิจารณาผลิตสื่อการสอนต่อไป

สรุปแล้วการแบ่งประเภทวิชาชุมชนดังกล่าว เป็นการแบ่งเพื่อความสะดวกแก่การศึกษาเท่านั้น ความเป็นจริงแล้ว การที่จะตัดสินว่าสิ่งใด เป็นแหล่งชุมชนประเภทใดเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เพราะแหล่งวิชาชุมชนแต่ละประเภทมีความเกี่ยวพันคลุกเคล้ากันจนแยกไม่ออก เช่น ภูเขาอาจมีความเกี่ยวข้องกับนิยายปรัมปราของท้องถิ่นก็ได้ หรือไม่ก็อาจจะเกี่ยวข้องกับศาสนา แหล่งวิชาประเภทชมวนการหรือกรรมวิธีบางอย่างเช่น การปลูกข้าว หรือการเกี่ยวข้าว อาจจะเกี่ยวข้องกับเพลงพื้นเมือง การทำบุญ การทำขวัญข้าว ฯลฯ เป็นต้น

การพิจารณาเลือกแหล่งวิชาชุมชน

ในแต่ละท้องถิ่นย่อมมีแหล่งวิชาชุมชนแตกต่างกันไป การพิจารณาเลือกแหล่งวิชา

ชุมชนที่จะนำมาใช้แล้วเกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอนมากนักน้อยเพียงไรนั้น จรรยา เรื่องมาลัยและคณะ (2523 : 23-24) กล่าวว่า ครูควรจะคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. ช่วยสนับสนุนบทเรียนของนักเรียนที่กำลังเรียนอยู่และเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น เช่น ชุมชนนั้นทำนาทำไร่กันมาก แหล่งวิชาชุมชนที่เลือกมากก็ควรจะต้องเกี่ยวกับการทำไร่ทำนา วิทยากรก็ควรจะเป็นเกษตรกร หรือชาวไร่ชาวนาเป็นต้น

2. ความสะดวกในการไปติดต่อสอบถาม เพราะในการใช้แหล่งวิชาชุมชนนั้น ผู้ใช้และผู้ให้บริการจะต้องมีการติดต่อไปมาหากันได้ง่าย เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างถูกต้อง รวดเร็ว คู่ค้าทั้งสองฝ่าย

3. การประหยัดเงินและเวลา การใช้แหล่งวิชาชุมชนมาช่วยในการเรียนการสอนให้เกิดผลดีนั้น ควรจะคำนึงถึงเวลาและเงินที่ใช้ในการดำเนินการด้วย ถ้านำมาใช้แล้วเสียเงินและเวลามาก แต่ได้ประโยชน์น้อย ก็ไม่ควรจะจัดหามาใช้

4. ความเหมาะสมกับวัยของนักเรียน แหล่งวิชาชุมชนที่จะนำมาใช้กับนักเรียน ต้องเหมาะสมกับผู้เรียนและบทเรียน เช่น นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ก็ต้องเป็นของง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อนจนไม่รู้เรื่องและควรเป็นแหล่งวิชาชุมชนที่มีในท้องถิ่นนั้น เช่น พาไปคูโรงงานก็ควรเป็นเรื่องเกี่ยวกับสถานที่ ผลผลิตไม่ควรเป็นเรื่องวิธีการหรือขบวนการผลิต ถ้าเป็นวิทยากรก็ควรพูดหรืออธิบายด้วยภาษาง่าย ๆ ที่เด็กระดับนี้พอจะรู้และเข้าใจได้ดี

5. ความปลอดภัยและความถูกต้อง เช่น ปลอดภัยในการเดินทางขณะศึกษาหาความรู้ และการนำไปใช้ ส่วนความถูกต้องนั้นหมายถึงความรู้หรือหลักการที่ได้รับต้องแน่นอนตามหลักวิชา

6. ให้ความรู้หลาย ๆ ด้าน แหล่งวิชาชุมชนที่ดี ควรเป็นที่ให้ความรู้หรือใช้ประโยชน์ได้หลายด้าน เช่นพานักเรียนไปดูสวนสัตว์ นอกจากจะได้รับความรู้เรื่องสัตว์แล้วยังได้ประสบการณ์ด้านอื่น ๆ ด้วย

ลำพอง บุญช่วย (2510 : 204-208) ได้ให้ข้อเสนอแนะแก่ครูในการใช้แหล่งวิชาชุมชนว่าการใช้แหล่งวิชาชุมชนให้เป็นประโยชน์ในการสอนนั้น ครูอาจมีวิธีใช้ดังต่อไปนี้

1. รู้จักแหล่งวิชาในชุมชน เพื่อให้ทราบว่าในชุมชนของตนมีแหล่งวิชาอะไรบ้าง ที่อาจนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ในการสอน ครูอาจจะทำได้โดยการสำรวจชุมชนและทำบัญชีไว้

2. รู้จักเลือกแหล่งวิชาให้ดีที่สุดและเหมาะสมที่สุด โดยคำนึงว่า แหล่งวิชาที่จะใช้ต้องเป็นประโยชน์ในการสอนมากกว่าอุปกรณ์อย่างอื่น และเด็กต้องได้รับประโยชน์จากแหล่งวิชานั้นจริง ๆ

3. รู้จักเตรียมเพื่อใช้แหล่งวิชาชุมชน โดยเตรียมตัวครูเอง เตรียมนักเรียน และเตรียมบุคคลหรือสถานที่ที่จะใช้แหล่งวิชาชุมชนด้วย

4. รู้จักใช้เวลาให้พอเหมาะ คือต้องคำนึงถึงเวลาที่จะใช้ในการเดินทางไปศึกษาหรือนำแหล่งวิชามาสู่ห้องเรียน

5. พยายามใช้แหล่งวิชาหลาย ๆ แบบ หลาย ๆ ชนิดในบทเรียนเดียว จะทำให้บทเรียนเข้าใจง่ายและน่าสนใจมากขึ้น

6. พยายามเอาประโยชน์จากแหล่งวิชาที่ใช้ในแต่ละครั้งให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

7. เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดสร้าง ซ่อมแซม ตกแต่ง แหล่งวิชาชุมชนโดยพยายามทำให้กิจกรรมดังกล่าว สัมพันธ์กับบทเรียนและเหมาะสมกับความรู้ความสามารถทางสติปัญญาและกำลังกายของเด็ก

วิธีการใช้ประโยชน์จากแหล่งวิชาชุมชน

ถึงแม้ว่าแหล่งวิชาชุมชนจะมีประโยชน์อย่างมากในทางการสอน แต่หากว่าครูไม่ได้นำมาใช้แล้วก็มีคุณค่าอย่างใดไม่ หรือนำมาใช้แต่ไม่ถูกต้องตามวิธีที่ควรจะเป็น การใช้นั้นกลับเป็นโทษไปเสียอีก ฉะนั้นในการใช้ครูจะต้องคำนึงถึงความจริงในข้อนี้ โอลเซน (Olsen 1945 : 73) ได้เสนอแนะว่าโรงเรียนควรใช้แหล่งความรู้ชุมชน เพื่อให้หลักสูตรและวิธีการสอนสอดคล้องกับความเป็นจริง ทำให้การสอนมีความหมายลึกซึ้ง และช่วยให้เกิดประสบการณ์ทางการเรียนโดยตรง เช่นเดียวกับประสบการณ์แทน ซึ่งนักเรียนได้รับอยู่แล้วในห้องเรียน

จากสารานุกรมวิจัยการศึกษา (Encyclopedia of Educational Research) คุกและโอลเซน (Cook and Olsen 1952 : 1076) ได้ระบุวิธีการใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เป็นประโยชน์ว่าเท่าที่ปฏิบัติกันเป็นประจำโดยทั่วไปได้แก่ การศึกษาวัสดุเอกสารต่าง ๆ การใช้วัสดุทัศนูปกรณ์ การเชิญวิทยากรมาบรรยายในโรงเรียน การสัมภาษณ์ผู้แทนของชุมชน การศึกษานอกสถานที่ การสำรวจชุมชน การตั้งค่ายพักแรม

การทำหน้าที่บริการประชาชน และการหาประสบการณ์จากการฝึกงาน

โอลเซน (Olsen 1945 : 73) ได้เสนอแนะวิธีการใช้แหล่งความรู้ในชุมชน ประกอบการสอนดังนี้

1. นำเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ จากภายนอกโรงเรียนมาให้นักเรียนค้นคว้าศึกษาในโรงเรียน
2. นำอุปกรณ์ต่าง ๆ จากชุมชนมาใช้ประกอบการเรียนการสอนในชั้นเรียน
3. เชิญวิทยากรมาบรรยายในโรงเรียน
4. ให้นักเรียนสัมภาษณ์ผู้มีความรู้ในชุมชน
5. พานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่
6. การสำรวจแหล่งความรู้ต่าง ๆ ในชุมชน
7. การตั้งค่ายพักแรม
8. การจัดให้มีประสบการณ์จากการฝึกงาน

และมีเชลลิส (Michaelis 1963 : 504) ได้เสนอแนะความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกับโอลเซน (Olsen) ว่าโรงเรียนจะใช้แหล่งความรู้ชุมชนได้โดยอาศัยสิ่งทั้งหลายดังต่อไปนี้คือ

1. การศึกษานอกสถานที่
2. การเชิญวิทยากร
3. การศึกษาท้องถิ่น
4. การสัมภาษณ์บุคคลากร
5. โครงการให้บริการ
6. ประสบการณ์ประจำวัน

เกคินี โชติกเสถียร (2523 : 89) ได้กล่าวถึงการใช้แหล่งความรู้ในชุมชน ในการเรียนการสอนได้หลายวิธีพอสรุปได้ดังนี้ ในชุมชนหนึ่ง ๆ มีแหล่งทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษามากมาย นอกจากจะมีสถานที่ที่เป็นแหล่งทรัพยากรในการเรียนรู้เป็นจำนวนมากแล้ว ยังมีบุคคลหลายประเภทที่เป็นแหล่งทรัพยากรที่ดีแก่นักเรียนอีกด้วย บุคคลที่เป็นทรัพยากรในการเรียนรู้ อาจเป็นคนในวัยต่าง ๆ มีประสบการณ์ในเรื่องต่าง ๆ เฉพาะเรื่องเท่าที่ชีวิตได้ผ่านพบมา เป็นบุคคลที่จะให้ข่าวสาร เกร็ดความรู้ที่สำคัญนอกเหนือ

จากสาระที่ปรากฏในตำราเรียน เช่นสอนเรื่องอาชีพของเราที่เชิญชวนา ชาวสวนมาเป็นวิทยากร เป็นต้น แล้วหลังจากนั้นก็พาออกไปศึกษานอกสถานที่ เพื่อพบกับสภาพจริง

ลัคคา ศุขปรีดี (2523 : 81) ได้กล่าวถึงการนำแหล่งวิชาชุมชนมาใช้ในการเรียนการสอนว่า อาจทำได้ 2 วิธีคือ

1. นำแหล่งวิชาชุมชนมาใช้ในห้องเรียน เช่น การนำวัสดุอุปกรณ์บางอย่างในชุมชนมาประกอบการเรียนการสอน หรือเชิญวิทยากรมาบรรยาย เป็นต้น
2. พานักเรียนออกไปศึกษานอกสถานที่ซึ่งแหล่งวิชาชุมชนตั้งอยู่ ได้แก่พาไปชมฟาร์มเลี้ยงสัตว์ ไปดูการทำนา ไปชมสถานที่ราชการใกล้ ๆ โรงเรียน เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงการพาไปศึกษานอกสถานที่ซึ่งแหล่งวิชาที่อยู่นอกชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ เช่นไปชมพิพิธภัณฑ์ โบราณวัตถุ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ การพาเด็กไปศึกษานอกสถานที่นั้นจะต้องมีการวางแผนและเตรียมการเป็นอย่างดีเพื่อให้การใช้แหล่งวิชาชุมชนได้ผลดีจริง ๆ

สำหรับการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนนั้น วิชิตซ์ และชูลเลอร์ (Wittich and Schuller 1967 : 68) ได้สรุปว่ามีวิธีการใช้อยู่ 2 วิธีคือ

1. การนำตัวบุคคล สิ่งของหรือแหล่งความรู้ต่าง ๆ ในชุมชนเข้ามาสู่ห้องเรียน
2. การนำนักเรียนออกไปยังชุมชนเพื่อให้มีประสบการณ์ตรง พบเห็นสถานที่เป็นจริงเพื่อให้การเรียนการสอนในชั้นสมบูรณ์ขึ้น

จะเห็นว่าในบรรดาข้อคิดเห็นตลอดจนข้อเสนอแนะของนักการศึกษา ดังกล่าวแล้วนั้นมีกิจกรรมที่โรงเรียนควรจัดให้แก่นักเรียนเพื่อนำเอาแหล่งความรู้ชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทางการสอนอยู่ 3 วิธีคือ

1. การศึกษานอกสถานที่
2. การเชิญวิทยากรมาพูดให้นักเรียนฟัง
3. การไปสัมภาษณ์ผู้มีความรู้ในชุมชน (The Atlanta Community High Schools 1953 : 4)

การศึกษานอกสถานที่ (Educational Field Trip)

ความหมายของการศึกษานอกสถานที่

การศึกษานอกสถานที่หมายถึงการพานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ที่เรียนเพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นในห้องเรียน เช่นปัญหาเกี่ยวกับสถานที่ วัตถุ หรือขบวนการต่าง ๆ เป็นการนำชุมชนกับโรงเรียนเข้ามาเกี่ยวข้องกัน การศึกษานอกสถานที่เป็นการใช้แหล่งวัสดุจริง ที่ครูและนักเรียนสามารถศึกษาและก่อให้เกิดความรู้และประสบการณ์ที่เป็นจริงได้มากโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับภูมิประเทศแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติความเป็นมาเป็นต้น และเพื่อให้การศึกษานอกสถานที่ได้ผลดีจะต้องมีการเตรียมครู เตรียมสถานที่ และเตรียมเด็กด้วย เพราะถ้าหากวิธีการจัดไม่ถูกต้องตามกรรมวิธีแล้วแทนที่จะให้ประโยชน์ต่อการเรียนการสอน ก็จะกลับกลายเป็นแต่เพียงการพักผ่อนจากการเรียนในห้องเรียนเท่านั้น (High 1967 : 173)

นิพนธ์ สุขปรีดีและลัดดา สุขปรีดี (2517 : 57) กล่าวว่า การศึกษานอกสถานที่แตกต่างกับการทัศนอาจร เพราะการทัศนอาจรมิได้เตรียมปัญหาล่วงหน้าหรือหาคำตอบในเรื่องใดโดยเฉพาะไปเพื่อคู่สิ่งที่พบเห็นอาจจะได้รับความรู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาหรือไม่ก็ได้ แต่การศึกษานอกสถานที่นั้นครูและนักเรียนจัดขึ้นเพื่อแก้ปัญหา (หาคำตอบ) เกี่ยวกับหลักสูตรซึ่งผู้เรียนไม่สามารถเข้าใจอย่างแจ่มชัดจึงออกไปศึกษานอกสถานที่เพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับปัญหาที่ยังไม่สามารถหาคำตอบจากการค้นคว้าในห้องเรียนได้

อุทัย บุญประเสริฐ (2517 : 63-64) กล่าวว่า การศึกษานอกสถานที่จะเป็นกระบวนการทางการศึกษาแบบสำเร็จรูป ซึ่งต้องการผู้ที่มีความรู้ มีความเข้าใจในปรัชญาของการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา มีความสลับซับซ้อนมากในการจัด เพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการศึกษาอย่างแท้จริง การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาจะเป็นบทเรียนโดยตรงสำหรับผู้เรียน เป็นบทเรียนซึ่งต้องการเตรียมและประเมินผลได้ผลเสียกันอย่างระมัดระวัง ตลอดจนการวางลำดับของกิจกรรมประกอบ เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตามเป้าหมายที่ต้องการ ให้คุณค่ากับการลงทุนและเวลาที่ท่องเที่ยวเพื่อการนี้โดยเฉพาะ

ฉัตรชัย พงศ์ประยูร (2515 : 15) กล่าวว่า การศึกษานอกสถานที่ ถือว่าเป็นการออกไปสู่สถานที่ที่แท้จริง ทำให้ผู้เรียนเห็นจริงเห็นจัง หรืออาจจะพบเห็นของที่

เคยเห็นมาก่อนด้วยทัศนคติที่ใหม่ก็ได้ นับเป็นการกระตุ้นให้เกิดความคิด มองเห็นความสัมพันธ์หรือปฏิกิริยาของสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นเป็นปัจจัยนำไปสู่การคิดหรืออธิบาย ตลอดจนตั้งสมมุติฐานในที่สุด เพราะฉะนั้นการศึกษานอกสถานที่จะทำเมื่อไรก็ได้สุดแท้แต่จะเห็นว่าเหมาะสม จะจัดเป็นกลุ่มหรือเดี่ยวก็ได้ให้ไปอยู่ที่เรียนเพื่อเก็บข้อมูลโดยตัวเอง แต่อยู่ภายใต้การควบคุมแนะนำของผู้รับผิดชอบโดยตรง

รุจิระ สุภรณ์ไพบูลย์ รัชดา สุตรา และลินจง อินทร์พรหม (2526 : 95) กล่าวถึงการศึกษานอกสถานที่ว่าเป็นการจัดโอกาสให้นักเรียนได้สัมผัสกับสถานที่ที่เป็นจริงทั้งหมด ทักษะสำคัญที่นักเรียนจะต้องใช้มากก็คือการสังเกต การรวบรวมและเรียบเรียงข้อมูล บางโอกาสก็จะมีการอภิปรายซักถามจากวิทยากรด้วย เป็นกิจกรรมที่จัดให้ได้ทุกระดับชั้น และตั้งแต่ย้ายสุดจนถึงมีความยุ่งยากซับซ้อน เช่นตั้งแต่ออกไปเดินดูกระทายในกรงข้างห้องเรียนจนกระทั่งถึงการไปสวนสัตว์ทั้งโรงเรียนและทั้งวันเป็นต้น

สรุปแล้ว การศึกษานอกสถานที่ เป็นการไปศึกษาและสังเกตสิ่งต่าง ๆ นอกห้องเรียน เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนมีประสบการณ์ตรงในเรื่องที่สอนไปแล้วในชั้นเรียน และยังเปิดโอกาสให้นักเรียนได้รับประโยชน์เกี่ยวกับการพัฒนาค่านิยม ให้อรรถกถาความรับผิดชอบ ต่อชุมชน ต่อตนเองและส่งเสริมการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีด้วย สถานที่ที่ครูจะพานักเรียนไปศึกษาได้แก่บริเวณโรงเรียน โรงงาน สถานที่ราชการ โบราณวัตถุและสถานที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทเรียน การจะพานักเรียนไปดูอะไร ที่ไหน เมื่อไรนั้นควรที่จะขึ้นอยู่กับวัยของเด็กด้วย ถ้าเป็นเด็กชั้นประถมศึกษา ก็ควรจะไปดูสิ่งที่ย่อยนอกห้องเรียนใกล้ ๆ โรงเรียนหรือถ้าจำเป็นต้องมีการเดินทางไปศึกษาที่ตำบลหรืออำเภอก็ไม่ควรที่จะค้างคืน (กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ 2521 : 49)

ความสำคัญของการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา

อุทัย บุญประเสริฐ (2517 : 66-67) ได้กล่าวถึงคุณค่าของการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ช่วยให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรง (Direct Experiences) ตามสภาพที่เป็นจริง เป็นการได้ Firsthand Knowledge แก่ผู้เรียน ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยให้การถ่ายทอดประสบการณ์ของมนุษย์มีผลดีที่สุด มีคุณค่าและมีความหมายต่อผู้เรียน

2. สภาพหรือบรรยากาศของการเรียนจากการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาจะแตกต่างไปจากศึกษาในห้องเรียนธรรมดา เป็นสภาพการณ์ที่ปรากฏในชีวิตจริง ๆ น่าสนใจตื่นเต้น ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเพลิดเพลินไม่เกิดความทึงเครียดในขณะที่เรียน และได้รับความรู้รวมถึงจุดมุ่งหมาย

3. การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา ถ้าจัดกิจกรรมประกอบให้จะทำให้ผู้เรียนเกิดความตั้งใจเรียนมากขึ้น สามารถจดจำเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างแม่นยำและยาวนาน

4. ช่วยให้ผู้เรียนเป็นสภาพที่แท้จริง เห็นสภาพชีวิตที่เป็นจริงของชุมชนที่ไปศึกษา ทำให้ผู้เรียนเข้าใจเรื่องราว เข้าใจสภาพชุมชน มีทัศนคติที่ดีต่อชุมชน ทำให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบต่อชุมชนหรือท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การสร้างสรรค์ชุมชนและประเทศในอนาคต

5. วิธีการจัดการศึกษาด้วยการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา ยังจะมีส่วนช่วยให้ครูสามารถจัดหลักสูตรและบทเรียนให้สอดคล้องกับสภาพที่แท้จริงของสังคมหรือท้องถิ่น ผู้เรียนจะเกิดความเข้าใจอันดีระหว่างบ้าน โรงเรียนและชุมชน

6. การท่องเที่ยวเพื่อศึกษามีส่วนช่วยเสริมสร้างบุคลิกภาพของผู้เรียน ในแง่ที่ช่วยให้รู้จักทำงานเป็นหมู่คณะ มีสามัคคีธรรม รู้จักการร่วมมือกับผู้อื่น รู้จักสังเกตและทำความเข้าใจกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัวด้วยตนเอง เกิดความอยากรู้อยากเห็น รู้จักการซักถาม รู้จักการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

7. การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาจากการไปศึกษาในเรื่องหนึ่งเรื่องใด หรือสถานที่หนึ่งที่ใด เช่น ไปรษณีย์ โรงพยาบาล โบราณสถาน จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเรื่องนั้นอย่างแท้จริงโดยตลอด มีความซาบซึ้งและจะสามารถนำเอาความรู้ที่ได้นั้นมาเป็นประโยชน์แก่การดำเนินชีวิตจริงได้อย่างถูกต้อง

ลักษณะของการจัดการศึกษานอกสถานที่

การศึกษานอกสถานที่ที่มีหลายชนิด ซึ่งแต่ละชนิดขึ้นอยู่กับเวลา ความเหมาะสม เนื้อหาวิชา และความพอใจร่วมกันของครูกับนักเรียน ซึ่งอรสา กุมาริ ปุณฺท (2514 : 14) ได้กล่าวถึงชนิดของการไปศึกษานอกสถานที่ไว้ดังนี้

1. การศึกษาภายในบริเวณโรงเรียน การศึกษานอกสถานที่ประเภทนี้เหมาะสำหรับเด็กเล็ก ๆ ซึ่งยากต่อการควบคุมไปในที่ไกล ๆ ซึ่งให้อยู่แต่ภายในบริเวณโรงเรียน ตามหลักการศึกษาคือศึกษาสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเสียก่อนแล้วจึงค่อย ๆ กว้างออกไป และเป็น

การฝึกให้เด็กรู้จักศึกษาสิ่งที่อยู่ภายนอกห้องเรียนอีกด้วย สิ่งที่ต้องศึกษาภายในบริเวณโรงเรียนก็มี สวนดอกไม้ สวนครัว ฯลฯ นอกจากนั้นแล้วการศึกษาประเภทนี้ควรจัดไว้ในเวลาเรียน ซึ่งอาจมีชั่วโมงพิเศษหรือใช้ในวิชาอื่น ๆ ก็ได้

2. การศึกษานอกสถานที่จริง ๆ เป็นการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อศึกษาเรื่องราวสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับบทเรียนหรือตรงตามหลักสูตร เช่น การไปชมการทำสวน ทำไร่ สถานีรถไฟ พิพิธภัณฑ์ ศาลากลางจังหวัด สวนสัตว์ ฯลฯ การไปศึกษานอกสถานที่ประเภทนี้อาจใช้เวลาเพียงครึ่งวัน หรืออาจใช้เวลาสักวันหนึ่งซึ่งเป็นวันหยุดราชการ เพื่อพานักเรียนไปศึกษาหลาย ๆ แห่ง ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กันก็ได้ เช่น ไปศึกษาวัดพระแก้วแล้วไปวัดโพธิ์และมาพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

3. การท่องเที่ยว การศึกษานอกสถานที่ประเภทนี้สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ

3.1 การท่องเที่ยวภายในประเทศ เช่น ไปจังหวัดใกล้เคียง อาจไปวันเดียว กลับในกรณีที่เป็นเด็กเล็ก หรือค้างคืนสำหรับเด็กที่โตแล้วก็ได้ ทั้งนี้ต้องอยู่ในความดูแลและรับผิดชอบของครูที่ควบคุมไป

3.2 การท่องเที่ยวนอกประเทศ เท่าที่เป็นมา ในประเทศไทยยังไม่ค่อยนิยมนักส่วนมากจะทำกันในบรรดานักศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย สถานที่ไปก็ใกล้ ๆ เช่น ลาว สิงคโปร์ มาเลเซีย เป็นต้น การศึกษานอกสถานที่แบบนี้ ต้องมีการเตรียมตัวมากมาย และต้องใช้ความรับผิดชอบต่อมากสำหรับครู

4. การตั้งค่ายพักแรม การศึกษาแบบนี้วัตถุประสงค์เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ต่าง ๆ ในการไปตั้งค่ายพักแรม ซึ่งรวมทั้งการกินอยู่หลับนอน การเล่นร่วมกันเป็นหมู่คณะ ทำให้เด็กได้พัฒนานิสัยที่ดีต่าง ๆ แทนที่จะใช้เวลาว่างไปโดยเปล่าประโยชน์ เด็กจะมีความเชื่อมั่นในตัวเองมากขึ้น มีความสามัคคี และรู้จักแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การไปตั้งค่ายพักแรมนี้ต้องใช้เวลานานประมาณ 5-7 วัน ซึ่งอาจทำได้เมื่อตอนปิดภาค

5. การศึกษานอกสถานที่เป็นรายบุคคล เป็นการศึกษาลักษณะที่ครูมอบหมายให้นักเรียนคนใดคนหนึ่งออกไปค้นคว้าเรื่องราว หรือหาวัสดุที่รวบรวมได้มา เสนอต่อชั้นเรียน หรือออกไปสัมภาษณ์บุคคลมารายงานในชั้นเรียน ในกรณีนี้นักเรียนต้องได้รับคำแนะนำถึงวิธีการไปศึกษาอย่างดีแล้ว เช่น การไปสัมภาษณ์บุคคล จะต้องไปสัมภาษณ์เรื่องอะไร มีวิธีการอะไรบ้าง เป็นต้น และการศึกษาแบบนี้ควรจะเป็นการศึกษาสำหรับนักเรียนที่อยู่ชั้นสูง ๆ ในการที่จะศึกษาเป็นรายบุคคล ต้องรู้จักรับผิดชอบต่อในการงานนั้นเป็นอย่างดี

6. การเยี่ยมเยียนระหว่างโรงเรียนกับโรงเรียน การศึกษานอกสถานที่ชนิดนี้ อาจจัดให้เป็นไปในรูปของการเชิญมาอภิปราย ชมนิทรรศการ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือเพิ่มพูนความรู้ระหว่างโรงเรียนหนึ่งกับแห่งอื่น ๆ ทั้งยังเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีระหว่างสถาบันให้ดียิ่งขึ้นด้วย เช่น ปัจจุบันก็มีการกระทำอยู่แล้วในโรงเรียนรัฐบาลหลายแห่ง ซึ่งจัดในรูปอภิปราย โต้เถียงหรือตอบปัญหาทางวิชาการ หรือแม้แต่การแข่งขันกีฬา ก็จัดเป็นการเยี่ยมระหว่างโรงเรียนอีกอย่างหนึ่งเช่นกัน

7. การศึกษานอกสถานที่แบบจินตนาการ เป็นการศึกษานอกสถานที่แบบสมมติขึ้น ซึ่งกระทำได้โดยครูอาจนำเอาภาพถ่าย ภาพจำลอง แผนที่ ภาพยนตร์ สไลด์ ฟลิมนสตริป ฯลฯ มาให้นักเรียนชม และช่วยกันคิดว่าจะมีวิธีไปได้อย่างไร จะศึกษาสิ่งใดจากสถานที่ ซึ่งสมมติว่าจะไปศึกษานั้นบ้าง ดังนั้นการจัดการศึกษานอกสถานที่ ในความหมายของตัวมันเอง จึงมิใช่เป็นการออกไปศึกษาชั่วนอกโรงเรียนแต่อย่างใด อาจจะนำเอาสิ่งที่อยู่นอกโรงเรียน เข้ามาสู่ห้องเรียนก็ได้ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ลัดดา ศุภปริศ (2523 : 82) ได้แบ่งการศึกษานอกสถานที่ออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. การศึกษานอกสถานที่ในระยะใกล้ หมายถึงการศึกษานอกสถานที่ในบริเวณใกล้ ๆ ได้แก่ ในบริเวณโรงเรียน สถานที่สำคัญ ๆ ในชุมชนที่ใกล้โรงเรียนตั้งอยู่ เช่น สถานที่ราชการ ตลาด สถานีอนามัย สวนสัตว์ แม่น้ำลัดคลอง ฯลฯ

2. การศึกษานอกสถานที่ในระยะไกล คือไปศึกษานอกสถานที่ที่อยู่ห่างไกลจากชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ซึ่งอาจต้องใช้เวลาและพาหนะในการเดินทาง

การดำเนินการศึกษานอกสถานที่

การศึกษานอกสถานที่ใช้เป็นประโยชน์ในทางการเรียนการสอนให้ได้ผลและคุ้มค่าจะต้องมีการดำเนินการอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นการศึกษานอกสถานที่ในระยะใกล้หรือระยะไกลก็ตาม การดำเนินการศึกษานอกสถานที่ แบ่งออกเป็น 3 ระยะคือ

1. การเตรียมการ คือ การวางแผนการไปศึกษานอกสถานที่ ซึ่งจะเริ่มจากมีปัญหาก็เกิดขึ้นในบทเรียน และหากค่าคอมไม่ได้ จำเป็นต้องไปศึกษานอกสถานที่ การเตรียมทำดังนี้

1.1 กำหนดวัตถุประสงค์ในการไปศึกษานอกสถานที่แต่ละครั้ง

1.2 ครูควรสำรวจสถานที่ที่จะพานักเรียนออกไปเสียก่อนเพื่อ

1.2.1 กำหนดไว้วางนักเรียนจะได้พบเห็นสิ่งใดบ้าง ตรงตามวัตถุประสงค์หรือไม่

1.2.2 กำหนดเส้นทางการเดินทางที่จะมีลำดับขั้นที่ดีที่สุด สั้นที่สุดและปลอดภัยที่สุด

1.2.3 กำหนดความยาวของระยะทาง และเวลาในการเดินทาง

1.2.4 ทักสินเกี่ยวกับพาหนะที่ใช้ในการเดินทาง (หากต้องใช้)

1.2.5 ขออนุญาตผู้ที่เกี่ยวข้องหรือรับผิดชอบสถานที่นั้น ๆ

1.2.6 หากเป็นการเดินทางไกล จะต้องเตรียมสำรวจสถานที่สำหรับรับประทานอาหาร น้ำดื่ม ห้องน้ำ ฯลฯ

1.3 จัดทำเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ที่จะศึกษา เพื่อใช้เป็นเอกสารประกอบสำหรับนักเรียน

1.4 คิดต่อจัดพาหนะในการเดินทาง ถ้าจำเป็นต้องใช้

1.5 เตรียมจัดแบ่งกลุ่มนักเรียนเพื่อช่วยกันดูแลกันเองในแต่ละหมู่ และถ้าไปไกลเป็นหมู่ใหญ่ก็กระจัดกระจายความรับผิดชอบด้านต่าง ๆ กัน ประชุมตกลงร่วมกัน

1.6 ประมุขนิเทศนักเรียนเกี่ยวกับการไปศึกษานอกสถานที่ เช่น การปฏิบัติขณะเดินทางขณะกำลังศึกษา การอำลา และขอบคุณเจ้าของสถานที่ การเตรียมตัวก่อนเดินทาง การจัดเตรียมของใช้ที่จำเป็น การระวางความปลอดภัยเป็นพิเศษ เป็นต้น

1.7 ถ้าเป็นการเดินทางระยะไกลจะต้องทำจดหมายแจ้งผู้ปกครองเพื่อขออนุญาต หรือขอความร่วมมือคนอื่น ๆ (รุจิระ สุภรณ์ไพบูลย์และคณะ 2526 : 96)

1.8 ครูต้องศึกษาระเบียบและกฎข้อบังคับต่าง ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการพานักเรียน นิสิต นักศึกษา ไปนอกสถานที่ศึกษาและปฏิบัติให้ถูกต้องตามนั้น (กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ 2521 : 49)

2. ระหว่างดำเนินการศึกษานอกสถานที่

ระหว่างดำเนินการศึกษานอกสถานที่อาจแบ่งนักเรียนเป็นกลุ่ม เพื่อให้ศึกษาสิ่งที่ชมได้ใกล้ชิดและเพื่อให้บรรลุจุดหมายที่ตั้งไว้ ควรชี้แจงและแนะนำนักเรียนในสิ่งที่ควรศึกษาและสนใจเป็นพิเศษ มีการจดบันทึกและซักถามเจ้าหน้าที่ที่น่าชม คำถามสำคัญ ๆ ที่ต้องการ คำตอบในปัญหาที่ทำให้มาศึกษานอกสถานที่ครั้งนี้ ควรเตรียมการมาก่อนตั้งแต่การ

วางแผน อาจมีการบันทึกภาพเพื่อนำกลับไปใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนเมื่อกลับมาถึงห้องเรียนแล้ว

เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย และความปลอดภัยของนักเรียนระหว่างการเดินทางศึกษานอกสถานที่ ควรจัดให้มีผู้ดูแลรับผิดชอบให้ถูกต้องตามระเบียบกฎกระทรวงว่าด้วยการพานักเรียน นิสิต นักศึกษา ไปศึกษานอกสถานที่ด้วยดังนี้

1. ระดับชั้นประถมศึกษาลงไปนักเรียน 20 คนต่อครู 1 คน
2. ระดับชั้นสูงกว่าประถมศึกษาขึ้นไป นักเรียน 30 คนต่อครูหรืออาจารย์ 1 คน
3. ถ้ามีนักเรียน หรือนิสิตหญิงไปด้วยให้ครูหรืออาจารย์หญิง ควบคุมไปด้วยตามความเหมาะสม (ลัทธิ ศุขปริที 2523 : 83)

3. กิจกรรมติดตามผล

3.1 เมื่อกลับถึงโรงเรียน ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายถึงความรู้และปัญหาต่าง ๆ ที่ได้เคยประสบมา และประเมินผลการไปศึกษานอกสถานที่ครั้งนี้ด้วย การประเมินผลนั้นให้ประเมินทั้งก่อนไปและหลังไป เพราะการเตรียมการก่อนไปย่อมมีความสำคัญพอ ๆ กับการประเมินผลหลังจากไปศึกษามาแล้ว

3.2 การจัดกิจกรรมติดตามหลังจากอภิปรายและประเมินผลแล้ว นักเรียนบางคนมีสิ่งที่น่าสนใจและมีปัญหาบางอย่าง ครูอาจช่วยได้โดยจัดให้มีกิจกรรม เช่น จัดป้ายนิเทศ ทำรายงาน หรือจัดแสดงซึ่งจะช่วยให้นักเรียนเข้าใจดียิ่งขึ้น (นิพนธ์ ศุขปริที 2518 : 70-72)

ประโยชน์ของการศึกษานอกสถานที่

นักการศึกษาได้กล่าวถึงประโยชน์ของการศึกษานอกสถานที่ไว้หลายประการพอสรุปได้ดังนี้

การศึกษานอกสถานที่เป็นกิจกรรมที่สมควรทำขึ้นเพื่อให้ นักเรียนได้มีประสบการณ์ตรงหรือจากเรื่องราวที่กำลังศึกษาอยู่ทั้งยังทำให้ได้รับความรู้ต่าง ๆ บางประการที่โรงเรียนไม่สามารถจัดได้ในห้องเรียนได้ หากจะกล่าวถึงคุณค่าของการศึกษานอกสถานที่ที่จะมีดังต่อไปนี้

1. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรง คือมีประสบการณ์ที่เป็นจริงได้เห็น

ของจริง มีประสบการณ์ในรูปธรรมอย่างแท้จริง อันเป็นรากฐานของการเรียนรู้เฉพาะสาขาวิชานั้นยิ่งขึ้น

2. เพิ่มการรับรู้ของประสาทสัมผัสให้มากขึ้น การศึกษานอกสถานที่นี้ ผู้เรียนจะใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 มากที่สุด เช่นไปโรงงานผลิตนมก็จะได้เห็น ได้รับจริง ๆ ได้ยินเสียงเครื่องจักรกล ได้กลิ่นคอกไม้ ได้มองเห็นที่เป็นจริงทุกอย่าง

3. เมื่อเปรียบเทียบกับวิธีการอื่น ๆ แล้ว การศึกษานอกสถานที่จะช่วยให้ผู้เรียนจำได้นานกว่า และสามารถตีความหมายได้เสมอ เมื่อเห็นสิ่งที่อยู่ใกล้เคียงกันก็สามารถเปรียบเทียบกันได้ เช่น แมวกับเสือ ถ้าเด็กไม่เห็นด้วยตัวเองแล้วเด็กจะเข้าใจยาก เพราะมีลักษณะคล้ายกัน แต่ถ้าเด็กได้เห็นของจริง เด็กจะเปรียบเทียบความแตกต่างของทั้งสองอย่างได้ทันที

4. เป็นการเร้าการเรียนอย่างหนึ่ง โดยใช้ธรรมชาติเป็นตัวกระตุ้น ผู้เรียนจะมีความพอใจในการเรียนแบบนี้และจะทำให้เกิดการคิดค้น และการค้นพบด้วยตัวเองมากขึ้น เช่นการพาเด็กไปชายหาดเด็กจะเก็บเปลือกหอยแปลก ๆ ซึ่งตนเองไม่เคยพบมาก่อน แล้วนำมาถามครู มาอวดเพื่อน ๆ เป็นต้น

5. เร้าความสนใจของผู้เรียนให้เกิดความคิด และการทำกิจกรรมซึ่งการศึกษานอกสถานที่นี้จะเป็นการนำไปสู่การค้นคว้าเพิ่มขึ้น มีการไปศึกษานอกโรงเรียนเพิ่มขึ้น และยังมีเนื้อหาที่จะมาอภิปรายในชั้นเรียน ตลอดจนปัญหาที่จะถามครู เป็นการเพิ่มความรู้ขึ้นด้วย

6. การศึกษานอกสถานที่ ช่วยสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียน บ้านและชุมชนเพราะการไปศึกษายังชุมชนนั้น ทำให้ผู้เรียนและโรงเรียนทราบว่าชุมชนต้องการอะไรทางโรงเรียนจะได้ปรับปรุงหลักสูตร เพื่อสนองตอบชุมชนนั้นได้อย่างถูกต้อง

7. การศึกษานอกสถานที่ช่วยเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงทัศนคติที่ดีของเด็ก เช่นเด็กที่เคยเกลียดสัตว์ เมื่อได้ไปเห็นสัตว์จริง ๆ เข้า เด็กอาจมีทัศนคติที่เปลี่ยนไป เมื่อเห็นความน่ารักของมันเข้า

8. ช่วยสร้างคุณลักษณะเฉพาะตัว เป็นการเสริมบุคลิกภาพของนักเรียนให้เจริญขึ้น เป็นต้นว่าความอยากรู้อยากเห็น ความอดทน ความมีน้ำใจนักกีฬา การให้ความร่วมมือกับผู้อื่น ความเป็นผู้นำ ความคิดริเริ่ม การสังเกตและการแก้ปัญหา (สุรชัย ประเสริฐสรวย 2514 : 16-17)

9. เป็นวิธีเปิดโอกาสให้นักเรียนได้พัฒนาความรับผิดชอบ วินัยและมนุษยสัมพันธ์ระหว่างกัน (Brown, and others 1959 : 151)

วิทยากร (Resource Person)

วิทยากร คือบุคคลผู้ได้รับเชิญให้มาพูดหรือสาธิตเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อเป็นการให้ความรู้แก่นักเรียน วิทยากรเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญ และมีประสบการณ์ในการทำงานและรับประกอบกิจการมาโดยเฉพาะ ถ้าจะเปรียบเทียบวิทยากรกับครูว่าใครจะมีความชำนาญและมีความรู้มากกว่ากัน ก็คงจะยอมรับกันว่า ความรู้ที่ลึกซึ้ง ความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องของวิทยากรย่อมดีกว่าครู อย่างเช่น ชาวนา ชาวไร่ ชาวชอมรดยนต์ พอค้า นางพยาบาล ตำรวจ ฯลฯ เมื่อครูสอนเรื่องการทำนา ครูก็สามารถเล่าถึงวิธีการทำนาได้จริง แต่จะไม่ได้รายละเอียดและข้อเท็จจริงเหมือนชาวนา หรือครูจะอธิบายสาธิตการปฐมพยาบาลก็จะสู้นางพยาบาลไม่ได้ ดังนั้นในการให้ความรู้และประสบการณ์ตรงแก่นักเรียน ถ้าเป็นไปได้ เมื่อมีโอกาสและสามารถเชิญวิทยากรมาสอน มาสาธิตแทนครูได้ นักเรียนก็จะได้รับความรู้เป็นอย่างดี (รุจิระ สุภรณ์ไพบูลย์และคณะ 2526 : 94) ทั้งยังเป็นการเรียนที่นักเรียนไม่เบื่อหน่าย เพราะเขาได้เปลี่ยนบรรยากาศ และเปลี่ยนหน้าครูผู้สอนด้วย วิธีการสอนแบบนี้ เป็นการเกี่ยวเนื่องกับการทดลอง การสาธิต การสังเกตและการสัมภาษณ์ (ลำพอง บุญช่วย 2510 : 214)

วิทยากรในท้องถิ่นที่ครูจะพหุติดต่อเชิญมาช่วยการสอนของครูในบางโอกาสบางเวลาได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน อนามัยตำบล อนามัยอำเภอ แพทย์ประจำตำบล เกษตรอำเภอ พัฒนาการประจำตำบล พระภิกษุและผู้ชำนาญการแต่ละสาขาอาชีพ รวมทั้งศึกษานิเทศก์จังหวัด อนามัยจังหวัด พัฒนาการจังหวัด ปลัดจังหวัด หรือเกษตรจังหวัด ฯลฯ เป็นต้น

การที่ผู้สอนจะใช้บุคคลในชุมชนเป็นทรัพยากรในการเรียนรู้ของนักเรียนให้ได้ผลสมตามจุดประสงค์ในการเรียนการสอนนั้น จำเป็นจะต้องสำรวจบุคคลที่มีคุณค่าในสาขาวิชาต่าง ๆ เหล่านี้ไว้โดยอาจสร้างเป็นแบบสำรวจไว้ เพื่อสะดวกในการเลือกบุคคลและติดต่อเมื่อต้องการใช้ประโยชน์และรายชื่อเหล่านี้ต้องเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยต่อเหตุการณ์อยู่เสมอ จึงจะทำให้การใช้ได้ผลมากที่สุด

ตาราง 1 ตัวอย่างแบบสำรวจการหารายละเอียดเกี่ยวกับวิทยากร

เลขที่	ชื่อ-นามสกุล	อายุ	ที่อยู่	อาชีพ	วิชาที่ช่วยสอน	หมายเหตุ
1	นายมนัส อิมแอม	47 ปี	บ้านเลขที่ 12 หมู่ 1 อ.เมือง จ.เชียงใหม่	ทำไร่ยาสูบ	การเพาะกล้ายาสูบ	
2	นายบุญมา ชยันท่า	54 ปี	หมู่ 8 ต.คอยสะเกิด อ.เมืองฯ จ.เชียงใหม่	รับจ้าง	การสานเข่ง	
3	นางละเอียด สมบุญศรี	37 ปี	บ้านเลขที่ 3 หมู่ 1 อ.เมืองฯ จ.เชียงใหม่	ค้าขาย	การทำดอกไม้ค่วย กระดาษ	

บันทึก

(บันทึกท้ายแบบสำรวจนี้ เพื่อครูจะได้จับบันทึกไว้ว่า รายชื่อในแบบสำรวจนี้ จะให้ใครช่วยสอนเรื่องอะไร ชั้นไหน ชั่วโมงที่เท่าไร วันไหน หรือวิทยากรได้สอนเรื่องนี้ไปถึงไหน และจะมาสอนต่อในวันไหนเป็นต้น (จรรยา เรื่องมาลัยและคณะ 2523 : 25-27)

หลักการพิจารณาในการเชิญวิทยากร

1. เชิญผู้มีประสบการณ์เกี่ยวกับเนื้อหาที่จะสอนจริง ๆ
2. เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ดี เป็นที่รู้จักกันในชุมชน
3. ไม่มีชื่อเสียงเป็นที่เสื่อมเสีย หรือน่ารังเกียจในวงสังคม
4. เป็นผู้มีจิตใจกว้างขวางและเห็นประโยชน์ของการศึกษา
5. เป็นผู้ที่ครูจะเชิญมาได้โดยสะดวก (สมุน อมรวิวัฒน์ 2505 : 41)

6. ควรเป็นบุคคลที่อยู่ในท้องถิ่น เพื่อจะได้เดินทางได้สะดวกและประหยัดค่าใช้จ่าย
7. ถ้าเป็นผู้ปกครองของนักเรียนจะดีมากทีเดียว เพราะผู้ปกครองและนักเรียนต่างมีความผูกพัน ความเป็นกันเอง ย่อมทำให้การถ่ายทอดวิชาความรู้เป็นไปด้วยดี (รุจิระ สุภรณ์ไพบูลย์และคณะ 2526 : 94)

ลำดับขั้นในการเชิญวิทยากร

การเชิญวิทยากรมาพูดนี้ ครูต้องเตรียมการไว้ให้พร้อม และพยายามใช้ประโยชน์จากตัววิทยากรให้มากที่สุด เกศินี โชติกเสถียร (2523 : 90-91) ได้ให้ข้อเสนอแนะในการเชิญวิทยากรไว้ดังนี้

1. ทิศตววิทยากรที่เราเลือกแล้วเป็นการส่วนตัว โดยครูหรือตัวแทนนักเรียนเพื่อร่วมกันวางรายละเอียดของการมาเยี่ยมห้องเรียนของเรา หรือการพานักเรียนไปพบ การพบเพื่อตกลงด้วยวาจาจะต้องมีหนังสือเชิญไปเป็นลายลักษณ์อักษรติดตามไปภายหลังด้วย
2. แจ้งให้วิทยากรทราบถึงจุดมุ่งหมายโดยละเอียดของการมาหรือไปหา ตลอดจนขนาดของชั้นเรียน อายุ ระดับชั้น พื้นฐานความรู้ของผู้เรียนเกี่ยวกับเรื่องที่จะฟัง และต้องมีแผนที่แสดงที่ตั้งของสถานที่ที่จะมาที่ตั้งของชั้นเรียน เวลาที่จำกัดที่จะต้องพูด ถ้าจะให้ดีคำถามที่อยากจะถามล่วงหน้าแก่วิทยากรด้วย
3. เตรียมชั้นเรียน โดยเตรียมตัวนักเรียนให้มีความสนใจ ในเรื่องที่วิทยากรจะมาพูดต้องให้ความสำคัญแก่วิทยากรด้วย เพราะการทำเช่นนี้จะทำให้วิทยากรเกิดความภาคภูมิใจ และอยากจะเป็นแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้แก่โรงเรียนของเราต่อไปภายหน้า ดังนั้นครูจึงต้องมีการวางแผนกับนักเรียนโดยวางพื้นฐานในเรื่องที่จะฟังบ้างเล็กน้อย และกำหนดตัวผู้ทำหน้าที่แนะนำวิทยากร กล่าวขอบคุณ ตลอดจนปัญหาที่จะถาม หากมีการเตรียมไว้ล่วงหน้า
4. กิจกรรมติดตาม ควรมีการเขียนเรื่องย่อของวิทยากรมาลงหนังสือพิมพ์ของชุมชนหรือโรงเรียน และมีจดหมายขอบคุณตามหลังไป และสุดท้ายควรให้นักเรียนแสดงผลงานที่ได้รับจากวิทยากรนั้น ๆ แล้วเก็บไว้ในแฟ้มเพื่อเป็นแหล่งค้นหาและศึกษาต่อไปภายหน้า

รุจิระ สุภรณ์ไพบูลย์และคณะ (2526 : 94) ก็ได้แสดงลำดับขั้นในการเชิญวิทยากรไว้คล้ายกับ เกศินี โชติกเสถียรดังนี้

1. ครูควรเลือกหาพเรียนที่ครูขาดความชำนาญ หรือต้องการเปลี่ยนบรรยากาศ

และสามารถเชิญวิทยากรได้สะดวก

2. ควรมีวัตถุประสงค์ว่าต้องการให้นักเรียนได้ความรู้ในเรื่องอะไร เมื่อไร และโดยวิธีใด

3. ควรศึกษาและสอบถามถึงคุณสมบัติของวิทยากรว่ามีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องที่จะพูด

4. ติดต่อทำจดหมายเชิญวิทยากร

5. เตรียมสถานที่ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ เครื่องมือเครื่องใช้ เช่น กระดานดำ ชอล์ค ไมโครโฟน เครื่องฉายสไลด์ ฯลฯ ตามที่วิทยากรจำเป็นต้องใช้และครูสามารถจัดหาให้ได้

6. อบรมนักเรียนเกี่ยวกับมารยาทผู้ฟัง และผู้พูดที่ดี เช่น การกล่าวต้อนรับ การแสดงความเคารพ ความตั้งใจ และความสนใจ การซักถาม และการกล่าวขอบคุณ รวมทั้ง การเตรียมพื้นฐานความรู้ในเรื่องนั้น ๆ แก่นักเรียนเสียก่อน

จะเห็นได้ว่าการเชิญวิทยากรมาบรรยายให้นักเรียนฟัง ถ้าครูได้แนะนำนักเรียนในเรื่องต่าง ๆ ได้เหมาะสมและถูกต้องแล้วจะมีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนดังนี้

1. นักเรียนได้รับรายละเอียด ความรู้ต่าง ๆ เพิ่มขึ้นจากการเรียนในโรงเรียน
2. เปิดโอกาสให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งการพัฒนาทักษะทางสังคม เช่น การแนะนำตนเอง มารยาทในการฟัง การถามคำถาม การเขียนจดหมายตอบขอบคุณ และปฏิบัติตนเป็นแขกและเจ้าบ้านที่ดี
3. ช่วยให้นักเรียนเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่ตนเองได้อ่านมายิ่งขึ้น
4. ช่วยให้นักเรียนเข้าใจว่า ปัญหาต่าง ๆ นั้นนักเรียนอาจจะหาคำตอบได้จากการพบปะพูดคุยกับคนอื่นมากกว่าการอ่านจากหนังสืออย่างเดียว
5. ช่วยให้เกิดความสัมพันธ์อันดีในสังคม (The Atlanta High Schools

1953 : 6)

การสัมภาษณ์ (Interview)

การสัมภาษณ์ คือการสนทนาระหว่างบุคคล 2 ฝ่าย โดยมีผู้ซักถามเรียกว่าผู้สัมภาษณ์และมีผู้ตอบเรียกว่าผู้ให้สัมภาษณ์

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวหลักสูตรประถมศึกษา 2521 ถือว่าการสัมภาษณ์มีความสำคัญมาก เพราะเป็นวิธีการหนึ่งของการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน การสัมภาษณ์ผู้มีความรู้ โดยเฉพาะสาขาวิชา และผู้มีประสบการณ์โดยตรง ย่อมทำให้ผู้เรียนทราบทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์ และได้รับความรู้รวมทั้งเทคนิควิธีการต่าง ๆ จากผู้ให้สัมภาษณ์ นับว่าเป็นกิจกรรมการสอนที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้เรียนเป็นอย่างดี ทั้งยังเป็นการฝึกให้ผู้เรียนมีความกล้าที่จะแสดงออก ได้ฝึกทักษะในการพูด ฝึกมารยาทในการสนทนาและเป็นการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองของผู้เรียนด้วย

การสอนโดยวิธีนี้ ครูและนักเรียนควรตกลงร่วมกันในการเลือกบทเรียนเสียก่อนว่าควรจะใช้บทเรียนใดในการสัมภาษณ์ โดยคำนึงว่าจะได้รับประโยชน์คุ้มค่าจากวิธีการนี้หรือไม่ และจะต้องทราบล่วงหน้าว่าบุคคลที่จะสัมภาษณ์เป็นใคร อยู่ที่ไหน จะติดต่อได้อย่างไร ตัวอย่างเรื่องที่จะควรให้เด็กสัมภาษณ์ เช่น ลักษณะและปัญหาการประกอบอาชีพในท้องถิ่น ประวัติบุคคลสำคัญในท้องถิ่น ฯลฯ เป็นต้น

การสัมภาษณ์จะมีลักษณะแตกต่างไปจากการสนทนาชนิดอื่น ๆ คือ

1. ผู้สัมภาษณ์จะต้องมีวัตถุประสงค์ในการสัมภาษณ์ทุกครั้ง และผู้สัมภาษณ์อาจจะนำผลที่ได้จากการสัมภาษณ์นั้นไปอ้างอิงหรือเป็นประโยชน์ในการศึกษา หรืออาจนำไปเปิดเผยให้สังคมได้รู้
2. ทั้งผู้ให้สัมภาษณ์และผู้สัมภาษณ์ ต้องตระเตรียมให้พร้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สัมภาษณ์จะต้องเตรียมคำถามให้พร้อม จะต้องเป็นคำถามเข้าใจง่ายไม่ซับซ้อน จะต้องเป็นคำถามได้คำตอบที่เป็นข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง ถ้าเป็นด้านวิชาการผู้สัมภาษณ์ควรแจ่งให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ทราบล่วงหน้าว่าจะสัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องอะไร เพื่อให้ผู้สัมภาษณ์ได้มีโอกาสเตรียมการค้นคว้าล่วงหน้า
3. ผู้สัมภาษณ์จะต้องมีมารยาทและศิลปะในการพูด

ชนิดของการสัมภาษณ์ อาจแบ่งออกตามการปฏิบัติได้ 2 แบบคือ

1. การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นพิธีการ (Informal Interview) เป็นการสัมภาษณ์บุคคลที่สนิทสนมเป็นกันเองกับผู้สัมภาษณ์ การสัมภาษณ์แบบนี้ไม่ต้องเตรียมมากเพียงแต่เตรียมจุดประสงค์ของการสัมภาษณ์และคำถามไว้ล่วงหน้าเท่านั้น

2. การสัมภาษณ์แบบเป็นพิธีการ (Formal Interview) การสัมภาษณ์แบบนี้จะมีหลักเกณฑ์มากกว่าแบบแรก คือผู้สัมภาษณ์จะต้องเตรียมและแจ้งเรื่อง เวลา สถานที่ ที่ จะทำการสัมภาษณ์ให้ผู้ให้สัมภาษณ์ทราบล่วงหน้า (อภิรมย์ วน นคร 2505 : 339-341)

คุณสมบัติของผู้สัมภาษณ์ การสัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้ในชุมชน ซึ่งอาจเป็นบุคคลที่มีความสำคัญทางการเมือง เป็นบุคคลที่ประสบความสำเร็จในการทำงาน หรือเป็นบุคคลที่ประกอบกิจกรรมเพื่อสังคมในชุมชนนั้นก็ตาม การสัมภาษณ์แต่ละครั้งจะประสบความสำเร็จอย่างดีหรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์ของการสัมภาษณ์ ความสามารถ ความมีปฏิภาณและบุคลิกภาพของผู้สัมภาษณ์เป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นผู้สัมภาษณ์ควรจะพิจารณาถึงคุณสมบัติของตนเอง ดังนี้

1. ผู้สัมภาษณ์จะต้องมีมนุษยสัมพันธ์ดี คือสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับคนทุกคนได้ และสามารถสร้างความสัมพันธ์ในระยะ เวลาอันสั้น
2. จะต้องมีความรู้ดี คือจะต้องรู้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์มีผลงานดีเด่นอย่างไร มีความสามารถทางด้านใด เพื่อจะได้ป้อนคำถามได้ เหมาะสมกับเนื้อเรื่องเวลา ความรู้ วัย เพศ และฐานะของผู้ให้สัมภาษณ์ด้วย
3. รู้จักมารยาทในการพูด มารยาทในการฟัง และมารยาทในการถาม คือผู้สัมภาษณ์จะต้องเป็นผู้ฟังมากกว่าผู้พูด
4. จะต้องมีบุคลิกภาพดี คือกริยาคล่องแคล่ว และแต่งกายให้เหมาะสมกับกาลเทศะ
5. ต้องมีความสามารถในการใช้คำพูด คือพูดให้เข้าใจง่ายและสุภาพ
6. ต้องให้เกียรติแก่ผู้สัมภาษณ์
7. ต้องเป็นคนตรงต่อเวลา ตามที่ได้นัดหมายกับผู้ให้สัมภาษณ์ไว้

การเตรียมการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์จะประสบความสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์ของผู้สัมภาษณ์นั้น ผู้สัมภาษณ์ต้องมีการเตรียมการสัมภาษณ์ให้พร้อม ดังต่อไปนี้

1. เกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ สิ่งแรกที่ผู้สัมภาษณ์กระทำคือ การแจ้งหรือนัดหมายให้ผู้ให้สัมภาษณ์ทราบล่วงหน้าเกี่ยวกับเรื่องที่จะสัมภาษณ์ เวลา สถานที่ และวัตถุประสงค์ในการสัมภาษณ์ เพื่อผู้ให้สัมภาษณ์จะได้เตรียมตัวให้พร้อม

2. หัวข้อและคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ควรตั้งให้เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน

และควรเขียนคำถามไว้หลาย ๆ ข้อ เพื่อจะได้ให้ข้อเท็จจริงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

3. ควรเตรียมสถานที่ในการสัมภาษณ์ให้เหมาะสม เช่น ไม่มีสิ่งรบกวน และอยู่ในสภาพที่อำนวยความสะดวกสบายพอสมควร

การบันทึกผลของการ สัมภาษณ์ในขณะที่ทำการสัมภาษณ์นั้นผู้สัมภาษณ์ไม่ควรจะจดบันทึกใด ๆ ทั้งสิ้น แต่ควรจดบันทึกหลังการสัมภาษณ์แล้ว โดยจดบันทึกตามความเป็นจริงที่ได้จากการสนทนาอย่างตรงไปตรงมา ไม่ให้สอดแทรกความรู้สึกนึกคิดส่วนตัวเข้าไป ถ้าต้องการรายละเอียดของการสัมภาษณ์ให้ครบก็ควรจะให้ เครื่องอัดเสียงบันทึกการสัมภาษณ์ไว้ (อภิธรรมย์ ๗ นคร 2505 : 344-356)

หลังจากจบการสัมภาษณ์แล้ว นักเรียนจะต้องเสนอผลเป็นรายงานการสัมภาษณ์แก่ครูและเพื่อน ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปราย และสรุปข้อคิดเห็น ทักษะ ทักษะ ความรู้สึกต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับบทเรียน (รุจิระ สุภรณ์ไพบูลย์และคณะ 2526 : 95)

ประโยชน์ของการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เป็นการสนทนาแบบหนึ่งที่มีประโยชน์ ดังนี้

1. ช่วยให้คนส่วนใหญ่ได้รู้ถึงความสามารถ และการกระทำที่มีประโยชน์ของกันและกันซึ่งทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชนนั้น
2. การสัมภาษณ์มีประโยชน์ในด้านการค้นคว้าหาข้อเท็จจริงทางด้านการศึกษา และจิตวิทยา
3. ทำให้มีความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เพื่อช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวนักเรียนทางด้านการเรียน และปัญหาส่วนตัว
4. เพื่อเป็นการพัฒนาสุขภาพจิตของนักเรียน และเป็นการช่วยแนะแนวทางชีวิตทั้งทางด้านการเรียนและด้านส่วนตัวของนักเรียนให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องที่ควร เพื่อเป็นพลเมืองดีของประเทศ
5. เป็นการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีระหว่างโรงเรียนและชุมชน

เหตุผลและความจำเป็นที่ต้องนำแหล่งวิชาชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่การศึกษาพอสรุปได้ดังนี้

1. เป็นการฝึกฝนให้ยูเรียนเกิดความคุ้นเคยกับสภาวะแวดล้อมทั้งหลายเพื่อให้มีความสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ จะได้ดำเนินชีวิตได้ดีในชุมชนต่อไป

2. เป็นการเพิ่มพูนความสมบูรณ์ในเนื้อหาที่เรียนในห้องเรียน เพราะได้เห็นสถานที่ที่เป็นจริงในชุมชน ขณะเดียวกันยังเป็นการให้โอกาสแก่สังคมส่วนอื่นให้มีส่วนในการให้การศึกษากับนักเรียนอีกด้วย

3. เป็นการสังเกต การค้นคว้า การสืบสวนแก่นักเรียนได้ เพราะเราถือว่าการสังเกตเป็นช่องทางการศึกษาที่สำคัญประการหนึ่งของมนุษย์ ที่จะนำมาถึงการสืบสวนค้นคว้าต่อไป การใช้แหล่งทรัพยากรชุมชนย่อมส่งเสริมเป็นอย่างดี

4. ความเข้าใจในสภาพชีวิต วัฒนธรรมและสังคมซึ่งกันและกัน ย่อมจะก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่ความเป็นเอกภาพของชาติ

5. เป็นการฝึกการทำงานร่วมกันของนักเรียน เพราะมีการวางแผนโครงการและแบ่งความรับผิดชอบ

6. ฝึกให้นักเรียนรู้จักนำความรู้ที่เรียนมาประยุกต์ใช้กับชีวิตจริงได้ (เกศินี โชติกเสถียร 2523 : 89)

7. หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 เน้นถึงประสบการณ์ชีวิต ซึ่งได้รวมเอาวิชาภูมิศาสตร์ สังคมวิทยา สุขศึกษา ประชากรศึกษา ศิลปกรรม สิ่งแวดล้อมและเศรษฐศาสตร์เข้าด้วยกัน โรงเรียนย่อมไม่สามารถสร้างประสบการณ์เหล่านั้นขึ้นในโรงเรียนได้ครบถ้วน จึงต้องอาศัยแหล่งวิชาชุมชนและทรัพยากรในชุมชนนอกโรงเรียนเป็นเครื่องช่วยในการให้การศึกษานี้ เพื่อให้ได้ประสบการณ์ในการศึกษาที่สมบูรณ์ อันจะเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี

8. เพื่อให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ และเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนวัสดุทัศนูปกรณ์ตั้งที่ประเทศกำลังพัฒนา เช่นประเทศไทยกำลังประสบอยู่

9. เป็นการสร้างภาวะให้หลักสูตรมีความเหมาะสมกับท้องถิ่นประการหนึ่ง คือ การนำสภาพชุมชนมาศึกษา (ชม ภูมิภาค 2524 : 265)

ประโยชน์ของแหล่งวิชาชุมชน

แหล่งทรัพยากรในท้องถิ่นมีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนมาก จะช่วยให้เด็กมีโอกาสได้รับประสบการณ์ที่กว้างขวาง และเป็นประสบการณ์จริง โดยอาศัยการได้ยิน ได้ฟัง ได้สัมผัสและได้ถามอันจะทำให้เด็กเข้าใจบทเรียนนั้น ๆ ได้มากขึ้น ดังนั้นผู้บริหารหรือครูผู้สอน จะต้องรู้จักนำแหล่งวิชาชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่การศึกษาให้มากที่สุด แหล่งวิชาชุมชนมีประโยชน์ต่อครูและนักเรียนมากมาย พอสรุปได้ดังนี้

1. ทำให้นักเรียนได้คุ้นเคยกับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในท้องถิ่นของตน สามารถที่จะนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้เคยศึกษาจากแหล่งวิชาชุมชนมาใช้ในชีวิตประจำวันได้
2. ทำให้นักเรียนมีโอกาสใช้ความรู้จากแหล่งวิชาชุมชนให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชนของตนและช่วยให้ความรู้ที่เรียนการสอนดีขึ้น
3. ระยะเวลาฝึกฝนหรือศึกษาหาความรู้ของครูผู้สอนในบางวิชาอาจจะน้อยไป การนำแหล่งทรัพยากรในชุมชนมาใช้ย่อมจะได้ผลดีกว่าที่ครูจะสอนโดยตรง เช่น ความรู้เกี่ยวกับการเกษตร การป้องกันโรค เป็นต้น
4. การใช้แหล่งทรัพยากรในท้องถิ่นจะช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมได้ง่ายเพราะทำให้การเรียนการสอนตรงกับเนื้อหาและความเป็นจริง
5. การใช้แหล่งทรัพยากรในท้องถิ่นทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างครู ผู้บริหาร และประชาชนในท้องถิ่นเป็นอย่างดี ทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันยิ่งขึ้น
6. ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้และเข้าใจในท้องถิ่นของตน ทำให้เกิดความภูมิใจมองเห็นคุณค่าและประโยชน์ ทำให้รักท้องถิ่นและช่วยทำนุบำรุงรักษาชุมชนของตนต่อไป
7. การใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น เท่ากับเป็นการระดมทรัพยากรมาสนับสนุนการศึกษาให้ดีขึ้น จะทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ และช่วยประหยัดเงินงบประมาณอีกด้วย (จรรยา เรื่องมาลัยและคณะ 2523 : 20)
8. ช่วยแก้ปัญหาสำหรับครูใหม่ เกี่ยวกับการขาดแคลนแหล่งความรู้และอุปกรณ์การสอน
9. การใช้แหล่งชุมชน จะช่วยแก้ปัญหาบางอย่างที่เกิดขึ้นในห้องเรียน และยังทำให้เกิดปัญหาใหม่อันจะมีผลต่อการจัดประสบการณ์อื่น ๆ ตามมา (นิพนธ์ สุขปรีดี 2518 : 68)
10. เป็นการเพิ่มพูนความสมบูรณ์ในเนื้อหาที่เรียนในห้องเรียน เพราะได้เห็น

สภาพที่เป็นจริงในชุมชน ขณะเดียวกันยังเป็นการให้โอกาสแก่สังคมส่วนอื่นให้มีส่วนในการให้การศึกษาแก่นักเรียนอีกด้วย

11. เป็นการฝึกฝนให้ผู้เรียนเกิดความคุ้นเคยกับสภาวะแวดล้อมทั้งหลาย เพื่อให้มีความสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ จะได้ดำเนินชีวิตได้ดีในชุมชนต่อไป

12. สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และความเข้าใจซึ่งกันและกันของคนในชาติเพราะผู้เรียนมีความเข้าใจในสภาพชีวิต วัฒนธรรม และสังคมซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี

13. ทำให้บทเรียนสนุกสนาน และน่าสนใจยิ่งขึ้น เพราะผู้เรียนได้เรียนตามที่เขาต้องการ

14. ทำให้นักเรียนมีความรู้กว้างขวางขึ้น มีประสบการณ์ตามหลักสูตรและความมุ่งหมายของการศึกษา (เกสินี โชติกเสถียร 2523 : 89)

ข้อควรคำนึงในการใช้แหล่งวิชาชุมชน

ถึงแม้ว่าแหล่งวิชาชุมชนจะมีประโยชน์ในการเรียนการสอนอย่างมากมายดั่งกล่าวข้างต้น แต่ครูผู้สอนไม่รู้จักใช้ก็ย่อมจะทำให้เกิดผลเสียแก่เด็กได้ ดังนั้นในการนำแหล่งวิชาชุมชนมาใช้ ครูควรคำนึงถึงเรื่องต่อไปนี้ด้วยคือ

1. ชุมชนทุกแห่งต่างมีแหล่งวิชาหลาย ๆ อย่างต่าง ๆ กัน ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนได้ แหล่งวิชาเหล่านี้รวมถึงแหล่งวิชาที่อยู่ในโรงเรียนหรือห้องเรียนด้วย

2. การมีแหล่งวิชาในชุมชนแต่มีได้ใช้ ย่อมไม่มีประโยชน์ในการเรียนการสอน แหล่งวิชาชุมชนจะมีประโยชน์ก็ต่อเมื่อครูและนักเรียนนำมาใช้เท่านั้น

3. ครูต้องรู้จักวิธีใช้แหล่งวิชาชุมชนเป็นอย่างดี แหล่งวิชาชุมชนใด ๆ ก็ตามถ้านำมาใช้โดยไม่ถูกวิธีย่อมมีโทษมากกว่ามีประโยชน์

4. ผลของการเรียนรู้ที่พึงปรารถนาคือความรู้ ทักษะและทัศนคติ ส่วนใหญ่มาจากการที่นักเรียนได้มีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับการใช้แหล่งวิชาชุมชน ซึ่งเริ่มจากกิจกรรมต้น ๆ ของนักเรียนเมื่อการเตรียมตัวนักเรียน กระตุ้นให้นักเรียนสนใจในบทเรียน การเตรียมตัวครู การอภิปรายในชั้นเรียนหลังการใช้แหล่งวิชาแล้ว และการประยุกต์หรือการนำเอาความรู้ที่ได้ลองไปปฏิบัติ ลงไปทำดู อันเป็นกิจกรรมติดตามผล

5. การที่จะใช้แหล่งวิชาชุมชนได้ดีมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับความสนใจของประชาชนที่มีต่อโรงเรียน ความต้องการของนักเรียนที่จะรู้ จะเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนของตน

และความสามารถในการทำงานร่วมกันระหว่างนักเรียนต่อนักเรียนและนักเรียนต่อครู
ต่อประชาชนด้วย (ลำพอง บุญช่วย 2510 : 215-216)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

ในปี พ.ศ. 2505 น.ส. อารีรัตน์ ศุกเมธี (2505 : ง-จ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์นอกสถานที่ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา" วัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาถึงวิธีการที่ทำให้การศึกษาวิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์นอกสถานที่ที่เป็นผลแก่นักเรียนมากที่สุด เพื่อเป็นการแก้ทัศนคติใด ๆ ของคนทั่วไปเกี่ยวกับการศึกษานอกสถานที่ และเป็นการสนับสนุนในการเรียนการสอนแผนใหม่ให้ได้ผลดียิ่งขึ้น การวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะว่า การพานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่นั้น ครูจะต้องให้นักเรียนทราบถึงจุดมุ่งหมายหลายอย่างโดยชัดเจนโดยการจัดปฐมนิเทศเกี่ยวกับสถานที่ที่จะไปศึกษานอกสถานที่ก่อน ควรกำหนดระยะเวลาให้พอเหมาะ ครูต้องให้นักเรียนตรงเวลา ข้อเสนอแนะที่สำคัญคือ กระทรวงศึกษาธิการควรมีบริการรถหรือไม่ก็ควรตั้งสมาคมท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาขึ้นในประเทศ อังกฤษมีสมาคม The School Journey Association ทั้งนี้ช่วยให้การศึกษานอกสถานที่สะดวกขึ้น

ในปี พ.ศ. 2514 วิทยุ ตันพิทยคุปต์ (2514 : ง-จ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การใช้แหล่งความรู้ในชุมชนในการสอนประวัติศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2" มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจข้อเท็จจริงเกี่ยวกับขอบเขตและทักษะการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนมาประกอบการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทยระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 (ม.ศ. 2) ของครูในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และนครหลวงกรุงเทพธนบุรี และเปรียบเทียบสัมฤทธิผลทางการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ไทยของนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและนครหลวงกรุงเทพธนบุรี โดยส่งแบบสอบถามไปยังครูผู้สอนวิชาประวัติศาสตร์ไทย และนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ทั้งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดนครหลวงกรุงเทพธนบุรี รวม 10 โรงเรียน ประชากร 305 คน ผลการวิจัยพบว่า ครูทุกคนเคยใช้แหล่งความรู้ในชุมชนบางแห่งเพื่อประกอบการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทย แหล่งความรู้ชุมชนที่ครูใช้มากที่สุดคือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ โบราณวัตถุ แหล่งความรู้ที่ใช้น้อยที่สุดคือ วิทยากรและโทรทัศน์

วิธีที่ครูส่วนใหญ่ใช้คือ การให้นักเรียนออกไปค้นคว้าจากแหล่งอื่นเพิ่มเติม และให้นักเรียนไปฟังปาฐกถาหรืออภิปรายรวมทั้งการแนะหรือพานักเรียนไปร่วมกิจกรรมของกลุ่มชุมชน วิธีที่ครูใช้น้อยที่สุดในการนำเอาแหล่งความรู้ชุมชนมาสู่โรงเรียนคือ การแนะให้นักเรียนไปซักถามผู้ปกครองและ การเชิญวิทยากรมาบรรยายให้นักเรียนฟัง ปัญหาและอุปสรรคที่ครูไม่ค่อยใช้วิธีการจัดทัศนศึกษาก็คือ ความปลอดภัยของนักเรียนในค่านพาหนะการเดินทาง และไม่มีค่าใช้จ่าย และชั่วโมงพิเศษสำหรับเชิญวิทยากร และครูส่วนมากสนใจที่จะใช้แหล่งความรู้ในชุมชนและนักเรียนสนใจการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนภายใต้การนำของครู และจากการเปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียนปรากฏว่า เรียนได้ดีขึ้นและมีสัมฤทธิ์ผลในการเรียนสูงขึ้นเมื่อครูได้นำเอาแหล่งความรู้ในชุมชนมาช่วยในการสอน

บุญญ์ ทันทิตยคุปต์ ได้เสนอแนะไว้ว่าแหล่งความรู้ชุมชนเป็นเพียงอุปกรณ์การสอน แต่ละชุมชนนั้นมีแหล่งความรู้ต่าง ๆ กันไป การมีแหล่งความรู้ชุมชนแต่ไม่ได้นำมาใช้ก็ไม่เกิดประโยชน์แต่อย่างใด ครูจึงควรมีการสำรวจแหล่งความรู้ในชุมชนของตนและศึกษาวิธีการใช้ให้เข้าใจเพื่อประโยชน์ในการนำมาใช้อย่างจริงจังตามความต้องการ และความสามารถของนักเรียน รวมทั้งควรมีการติดตามผลหลังการใช้แหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอน

ในปีเดียวกัน สุรัชย์ ประเสริฐสรวย (2514 : ง-จ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ประสิทธิภาพของการศึกษานอกสถานที่ประกอบการสอนสังคมศึกษาในระดับประถมศึกษาตอนปลาย" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของการศึกษานอกสถานที่ประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ป. 5, 6, 7) โดยเปรียบเทียบจากนักเรียนที่สอนด้วยการใช้การศึกษานอกสถานที่ที่เป็นกิจกรรมเสริมบทเรียน กับนักเรียนที่สอนในชั้นเรียนตามปกติ โดยแบ่งนักเรียนออกเป็น 2 กลุ่ม จากคะแนนสอบซ่อมกลางปี 2514 วิชาสังคมศึกษา กลุ่มละ 80 คน รวม 3 ชั้นประชากร 240 คน กำหนดให้กลุ่มหนึ่งเรียนในชั้นเรียนอย่าง เดียว อีกกลุ่มหนึ่งพาไปศึกษานอกสถานที่ภายหลังจากการเรียนในชั้นแล้ว โดยใช้บทเรียนเดียวกัน หลังจากการสอนแต่ละครั้งมีการทดสอบ และต่อจากนั้นอีก 15 วัน นำเอาข้อทดสอบเดิมไปทดสอบกับนักเรียนอีกครั้งหนึ่ง ผลการวิจัยพบว่าการใช้การศึกษานอกสถานที่ที่เป็นกิจกรรมเสริมบทเรียนวิชาสังคมศึกษาในระดับประถมศึกษาตอนปลายมีประสิทธิภาพดีกว่าการสอนในชั้นเรียนแต่เพียงอย่างเดียว ไม่ว่าการสอนนั้นจะผ่านมาเป็นเวลาเท่าใด

ก็ตาม การใช้ศึกษานอกสถานที่เป็นกิจกรรมเสริมบทเรียนย่อมได้ผลมากกว่าการสอน
 ในชั้นเรียนตามปกติในระดับชั้นประถมศึกษาเสมอ สุรัชย์ ประเสริฐสรวยได้ให้ข้อเสนอ
 แนะว่า ครูควรศึกษาวิธีการพาไปศึกษานอกสถานที่ให้ละเอียด ควรมีกิจกรรมต่อเนื่อง
 สำหรับนักเรียน อาจจะเป็นการจัดอภิปราย ประเมินผล และเมื่อกลับจากการพาไปศึกษา
 นอกสถานที่แล้ว ไม่ควรลืมที่จะเขียนจดหมายตอบขอบคุณไปยังสถานที่ที่ได้ไปมาด้วย

ในปี พ.ศ. 2516 ทศพร เขาวนดี (2516 : ๖๖) ได้ทำการวิจัยเรื่อง
 "การใช้ประโยชน์แหล่งความรู้ในชุมชนประกอบการสอนวิชาภูมิศาสตร์ในโรงเรียนมัธยม
 ศึกษาตอนต้น" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับขอบเขตลักษณะการใช้ประโยชน์
 ปัญหาและอุปสรรคตลอดจนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของครูนักเรียน และเจ้าหน้าที่
 แหล่งความรู้ในชุมชนเพื่อเป็นแนวทางในการเสนอแนะข้อปรับปรุงการใช้ และการให้บริการ
 แหล่งความรู้ในชุมชน เพื่อจัดการเรียนการสอนวิชาภูมิศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นให้
 มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นโดยส่งแบบสอบถามไปยังครูสอนวิชาภูมิศาสตร์ 30 คน นักเรียนชั้น
 มัธยมศึกษาตอนต้น 300 คนของโรงเรียนรัฐบาลในกรุงเทพฯ จำนวน 10 โรงเรียนและ
 เจ้าหน้าที่แหล่งความรู้ในชุมชน 10 แห่ง รวมประชากรจำนวน 340 คน ผลการวิจัยพบ
 ว่า ครูและนักเรียนทุกคนเคยใช้แหล่งความรู้ในชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาภูมิ-
 ศาสตร์ วิธีการที่ครูและนักเรียนนำเอาแหล่งความรู้ในชุมชนประกอบการเรียนการสอน
 วิชาภูมิศาสตร์ วิธีการที่ครูและนักเรียนนำเอาแหล่งความรู้ในชุมชนนำมาใช้มากคือ การไป
 ค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งความรู้อื่น ๆ นอกโรงเรียน ปัญหาและอุปสรรคที่ครู
 และนักเรียนพบมากที่สุดในการไปทัศนศึกษาคือนักเรียนขาดระเบียบวินัยและครูผู้ควบคุม
 มีจำนวนน้อย ไม่มีตัวโม่งพิเศษเพื่อฟังวิทยากร และนักเรียนไม่รู้จักมารยาทในการฟัง
 ปัญหาในการติดต่อกับแหล่งความรู้ในชุมชน คือครูไม่มีเวลาและไม่สะดวกในการติดต่อขอ
 ยืมเครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และเจ้าหน้าที่แหล่งความรู้ในชุมชนพบปัญหาเรื่องผู้ใช้
 บริการไม่แจ้งรายละเอียดให้ชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการพานักเรียนไปศึกษา ครู
 นักเรียนและเจ้าหน้าที่แหล่งความรู้ในชุมชนมีความเห็นว่า แหล่งความรู้ในชุมชนมีประโยชน์
 ต่อการสอนวิชาภูมิศาสตร์มาก ทศพร เขาวนดี ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ครูควรสำรวจแหล่ง
 ความรู้ในชุมชนนั้น ๆ ศึกษาวิธีการใช้ให้เข้าใจ เมื่อใช้แล้วควรมีการวัดผลและประเมินผลงาน
 เพื่อปรับปรุงการใช้ครั้งต่อไป และครูจะต้องมีมนุษยสัมพันธ์อันดีกับบุคคลทุกฝ่าย รวมถึงการ
 หมั่นศึกษาแหล่งความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ

ในปี พ.ศ. 2518 ประหยัด สายวิเชียร (2518 : ง-จ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง "การใช้ประโยชน์ของแหล่งชุมชนประกอบการสอนสังคมศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจังหวัดเชียงใหม่" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับขอบเขต ลักษณะการใช้ประโยชน์แหล่งความรู้ชุมชน ตลอดจนปัญหา อุปสรรค ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา นักเรียนและเจ้าหน้าที่แหล่งความรู้ชุมชน ในการใช้ประโยชน์แหล่งความรู้ชุมชนเพื่อประโยชน์ในการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และการให้บริการของเจ้าหน้าที่ประจำแหล่งชุมชน เพื่อเป็นข้อเสนอแนะและปรับปรุงการใช้ประโยชน์ การจัดบริการของเจ้าหน้าที่ประจำแหล่งความรู้ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยส่งแบบสอบถาม 3 ชุดไปยังครูผู้สอนสังคมศึกษาจำนวน 30 คน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจำนวน 300 คน ในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ในจังหวัดเชียงใหม่จำนวน 10 โรงเรียน และเจ้าหน้าที่ประจำแหล่งความรู้ชุมชนจำนวน 10 คน รวมตัวอย่างประชากร 340 คน ผลการวิจัยพบว่าครูและนักเรียนทุกคนเคยใช้แหล่งความรู้ชุมชนบางแห่งเพื่อประกอบการเรียนการสอนสังคมศึกษา ประเภทของแหล่งความรู้ที่ครูและนักเรียนนิยมใช้มากที่สุดคือสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เอกสาร สิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ วัสดุและภาพยนตร์ แหล่งความรู้ชุมชนที่ใช้น้อยที่สุดคือ ศูนย์การคมนาคม สถานกงสุลหรือสำนักงานของชาวต่างประเทศ วิธีการที่ครูและนักเรียนใช้แหล่งความรู้ชุมชนมากที่สุด คือการไปค้นคว้าเพิ่มเติมจากแหล่งอื่นนอกโรงเรียน การแนะนำให้นักเรียนไปฟังปาฐกถาหรืออภิปราย การชมภาพยนตร์และการไปชมนิทรรศการ วิธีที่ใช้น้อย คือการไปสัมภาษณ์ผู้มีความรู้ในชุมชน และการซักถามข้อเท็จจริงทางโทรศัพท์หรือทางจดหมาย ส่วนวิธีการที่เจ้าหน้าที่ประจำแหล่งความรู้ชุมชนใช้มากในการให้บริการ คือการบรรยายการแจกเอกสาร การให้ยืมเอกสารหรือวัสดุต่าง ๆ และการให้ค้นคว้าจากหนังสือหรือเอกสารต่าง ๆ ภายในสถานที่แหล่งความรู้ วิธีการที่ใช้น้อย คือ การอภิปราย ปัญหาและอุปสรรคที่ครูและนักเรียนพบมากคือ จำนวนนักเรียนมาก ครูไม่มีเวลาพอสำหรับเตรียมงาน โรงเรียนไม่จัดเวลาพิเศษเพื่อฟังวิทยากร เพราะครูไม่มีเวลาและไม่สะดวกในการไปติดต่อขอยืมเครื่องมือวัสดุที่ศูนย์บริการต่าง ๆ ค่าใช้จ่ายสูง ครูนักเรียนและเจ้าหน้าที่ประจำแหล่งชุมชนมีความเห็นว่า แหล่งความรู้ชุมชนมีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนสังคมศึกษามาก

ประหยัด สายวิเชียร เสนอแนะให้ครูสำรวจแหล่งความรู้ในชุมชนของตน ให้นักเรียนศึกษารายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับเนื้อหาความรู้ของแหล่งชุมชนก่อนใช้ และให้

เจ้าหน้าที่ประจำแหล่งชุมชนประชาสัมพันธ์ พิมพ์เอกสารเผยแพร่เกี่ยวกับบริการและรายละเอียดต่าง ๆ ให้แก่ครูและนักเรียน

ในปี พ.ศ. 2521 นพรัตน์ เรืองสนาม (2521 : ง-จ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาบางประการในการใช้อุปกรณ์การสอนของครูเกษรในโรงเรียนมัธยมศึกษาในโครงการ คมส. 2 และ คมช. ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" วัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและศึกษาปริมาณการใช้ตลอดจนปัญหาการใช้อุปกรณ์การสอนของครูตามตัวแปรดังนี้ เพศ วุฒิ ประสบการณ์การสอนและจำนวนชั่วโมงสอนต่อสัปดาห์ และเพื่อรวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของครูที่สอนวิชาเกษรในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโครงการ คมส. 2 และ คมช. โดยส่งแบบสอบถามไปยังตัวอย่างประชากร ซึ่งเป็นครูที่สอนวิชาเกษร 66 คน ในโรงเรียนมัธยมต้นระดับอำเภอของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เป็นโรงเรียนในโครงการ คมส. 2 และ คมช. จำนวน 25 โรงเรียน ในด้านปริมาณการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนของครูเกษร ครูเกษรนิยมใช้วิธีการแนะนำแหล่งความรู้ให้นักเรียน และให้นักเรียนไปค้นคว้าเอง เช่น แนะนำให้นักเรียนไปศึกษาวิธีการทำการเกษรของประชาชนในชุมชน ขอเอกสารและสิ่งให้เปล่าเกี่ยวกับวิชาเกษรจากแหล่งต่าง ๆ ส่วนแหล่งความรู้ในชุมชนที่ครูเกษรเลือกใช้ น้อยที่สุดคือ การนำเรื่องบันทึกเสียงไปบันทึกเสียงผู้รู้ในชุมชน โดยครูเกษรชักถามมาเปิดให้นักเรียนฟัง และการนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ และการเชิญวิทยากรมาบรรยาย มีปริมาณการใช้เพียงเล็กน้อย

ในปี พ.ศ. 2524 วรลักษณ์ รัตติกาลชลากร (2524 : ง-จ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การใช้แหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเภทและลักษณะการใช้ประโยชน์ของแหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง เมื่อเปรียบเทียบลักษณะการใช้แหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาของครูสังคมศึกษาในกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียงโดยส่งแบบสอบถามไปยังครูสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในกรุงเทพฯ 120 คน ครูสังคมศึกษาในจังหวัดใกล้เคียง 108 คน รวมประชากร 228 คน ผลการวิจัยพบว่า ครูสังคมศึกษาทั้งในกรุงเทพฯ และในจังหวัดใกล้เคียงต่างก็ใช้ห้องสมุดโรงเรียน หนังสือพิมพ์ เอกสารและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ แผนที่และแผนภูมิต่าง ๆ รวมทั้งสหกรณ์โรงเรียนประกอบการเรียนการสอนในระดับมาก แหล่งชุมชนที่ครูสังคมศึกษาทั้งในกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียงใช้ในระดัมน้อยคือ ห้องสมุดประชาชน

พลิมสตริป โรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ พิธีกรรมอื่น ๆ รัฐสภา ศาล กระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ สถานีตรวจอากาศ หน่วยราชการอื่น ๆ โรงมหรสพ สถานที่ของเอกชน สหกรณ์ การเกษตร ทำเรือประมง นาทุ่งและนาเกลือ และครูสังคัมศึกษาในกรุงเทพฯ ใช้สภาจังหวัดน้อยที่สุด เวลาในการใช้แหล่งชุมชน ครูสังคัมศึกษาในกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียงส่วนมากใช้เวลาในเวลาเรียนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนอกสถานที่ การฟังวิทยากร ฟังอภิปรายหรือฟังการบรรยาย การให้นักเรียนไปร่วมกิจกรรมของชุมชนนั้นใช้เวลาทั้งในและนอกเวลาเรียน ส่วนการไปสำรวจชุมชนส่วนมากใช้นอกเวลาเรียน และการไปสัมภาษณ์ผู้มีความรู้ในชุมชนนั้น ครูสังคัมศึกษานิยมใช้เวลาในเวลาเรียนที่นอกเหนือจากชั่วโมงเรียนวิชาสังคัมศึกษาในวันเสาร์หรืออาทิตย์ และเมื่อมีโอกาสพิเศษ ส่วนกิจกรรมที่ครูให้นักเรียนกระทำในระดับมากก่อนและหลังการใช้แหล่งชุมชนคือ ให้นักเรียนอ่านหนังสือเรียนก่อนการไปใช้แหล่งชุมชน แล้วให้นักเรียนเขียนรายงาน ความเรียง ทำแบบทดสอบแบบปรนัยและอัตนัยหลังการใช้แหล่งชุมชน ส่วนการเปรียบเทียบลักษณะการใช้ประโยชน์แหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคัมศึกษาของครูสังคัมศึกษาในกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง ปรากฏว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ส่วนปัญหาการใช้แหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอนของครูสังคัมศึกษาทั้งในกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียงส่วนมากประสบคือ ปัญหาเกี่ยวกับเวลาซึ่งมีจำกัด การวัดและประเมินผลทำได้ไม่เต็มที่ วิทยากรและเจ้าหน้าที่ประจำแหล่งชุมชนมีจำนวนน้อย นักเรียนบางส่วนยังไม่เห็นคุณค่าและประโยชน์ของการใช้และยังขาดทักษะในการใช้ ครูสังคัมศึกษาส่วนมากมีความเห็นว่าสมควรใช้แหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอนเป็นอย่างยิ่ง เพราะมีประโยชน์มาก ให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง รู้จักวิถีการค้นคว้าหาความรู้และทำให้นักเรียนเกิดความรักและความผูกพันและภูมิใจในท้องถิ่นและชาติของตน

งานวิจัยในต่างประเทศ

ในปี ค.ศ. 1971 เรมี (Remy 1972 : 591-596) ซึ่งเป็น Co-Director แห่ง Political Science Education Project of the American Political Science Association ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ทัศนคติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีต่อการสอนหน้าที่พลเมืองและการปกครอง" (High School Seniors' Attitudes Toward Their Civics and Government Instruction) โดยมีจุดประสงค์ที่จะ

สำรวจทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อการสอนหน้าที่พลเมืองและการปกครองในด้านความสนใจของนักเรียนต่อวิชานี้ เนื้อหาวิชาที่นักเรียนสนใจและต้องการเรียนตลอดจนอุปกรณ์ประกอบการสอน การจัดประสบการณ์ของครูให้แก่ นักเรียน ผลของการวิจัยพบว่านักเรียนมีความเป็นน่ายต่อวิชานี้ เนื่องจากการจัดเนื้อหาการเรียนการสอนของครู และนักการศึกษาไม่ได้คำนึงถึงความต้องการของนักเรียน นักเรียนเห็นว่าการสอนวิชาหน้าที่พลเมือง มักจะสอนไปตามเนื้อหาในแบบเรียน สอนแต่หลักการซึ่งนักเรียนไม่สามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ นักเรียนไม่สามารถจะเข้าใจสภาพปัญหาการเมืองและการปกครองได้อย่างถ่องแท้ ครูมักจะใช้หนังสือแบบเรียนเพียงเล่มเดียวสอน นักเรียนต้องการให้ครูนำเอาปัญหาสังคม ปัญหาการเมืองการปกครองในปัจจุบันมาอภิปรายเสมอ ๆ ผู้วิจัยสรุปว่า การจัดการเรียนการสอนของครูควรมุ่งให้นักเรียนได้รับประโยชน์มากที่สุด และต้องคำนึงถึงความต้องการของนักเรียนเป็นสำคัญ

ในปี ค.ศ. 1975 เบเกอร์ (Baker 1975 : 3384-) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "The Effects of Community Resources Based Law Curriculum Upon the Attitudes and Knowledge of Senior High School Social Studies Students" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนที่มีอิทธิพลต่อหลักสูตรวิชากฎหมาย ทัศนคติ และความรู้ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่เรียนวิชาสังคมศึกษาเกี่ยวกับวิชากฎหมายและระบบการเมืองการปกครองใน 1 เทอม ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 2 โรงเรียนในเขตในแอ่งการาฟอลด์ รัฐนิวยอร์ก โดยแบ่งตัวอย่างประชากรออกเป็นกลุ่มทดลอง 138 คน และกลุ่มควบคุม 117 คน เครื่องมือในการวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ตอน คือภาคความรู้ 2 ตอน เพื่อวัดความรู้ด้านกฎหมายและการเมือง เป็นแบบตรวจคำตอบรวม 45 ข้อ และภาควัดทัศนคติ 2 ตอน เพื่อวัดทัศนคติของนักเรียนเกี่ยวกับสังคม การเมืองกฎหมาย เป็นแบบทดสอบแบบซีเมนติก ดิฟเฟอเรนเชียล เทสต์ (Semantic Differential Test) ซึ่งสร้างขึ้นโดยผู้เชี่ยวชาญทางด้านนี้ และแบบสอบทัศนคติแบบ ลิคเอร์ท (Likert) 42 ข้อ ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเองเพื่อวัดทัศนคติทางด้านกฎหมาย การเมือง การปกครองและสังคม ผลการวิจัยสรุปได้ว่า

1. นักเรียนมีความรู้เพิ่มขึ้นมากจากการที่นักเรียนเข้าไปใช้แหล่งชุมชนเป็นพื้นฐานในการเรียนวิชากฎหมาย

2. ตั้งแต่เริ่มเรียนในเกรด 12 (Grade 12) การเรียนโดยวิธีให้นักเรียนปฏิบัติจริงจะเป็นการทำให้เด็กมีความรู้ความเข้าใจค่านิยมหมายทั่วไป และรัฐธรรมนูญดีขึ้น

3. การที่นักเรียนเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยชุมชน จะทำให้ได้รับความรู้เกี่ยวกับชุมชนของเขา เกี่ยวกับกฎหมายและสิ่งแวดล้อมทางการเมือง การปกครองมากขึ้นและละเอียดอ่อนขึ้น

ในปี ค.ศ. 1978 มาชาท (Machart 1978 : 6668-6669-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "A Study of the Attitudes of Selected Sixth Grade Students Concerning Social Studies" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่ระหว่างทัศนคติของนักเรียนต่อวิชาสังคมศึกษา วิชาวิทยาศาสตร์ การสะกดคำ คณิตศาสตร์ การอ่านและภาษาและต้องการจะทราบว่าตัวแปรต่อไปนี้คือ เพศ ขนาดของโรงเรียน ความมากน้อยของการใช้วิธีสอนและชนิดของอุปกรณ์การสอนแบบต่าง ๆ ปริมาณการใช้วิธีสอนสังคมศึกษาแนวใหม่ จำนวนเวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรมในวิชาสังคมศึกษา และสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ปกครองนักเรียนว่ามีผลต่อทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อวิชาสังคมศึกษา วิธีดำเนินการวิจัยใช้วิธีสัมภาษณ์นักเรียน 30 คน และส่งแบบสอบถามไปยังโรงเรียนประถมศึกษาจำนวน 75 โรงเรียนที่อยู่ในรัฐคาโกตาเหนือ คาโกตาใต้ มินนิโซตา ไอโอวา และวิสคอนซิน ปรากฏว่ามีนักเรียนเป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 1277 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. นักเรียนมีทัศนคติต่อวิชาต่าง ๆ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
2. ทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อวิชาสังคมศึกษาเพิ่มขึ้น โดยมีความสัมพันธ์กับตัวแปรต่อไปนี้

2.1 การใช้วิธีการสอนสังคมศึกษาแนวใหม่

2.2 ความถี่ (มากกว่าสัปดาห์ละครั้ง) ของการจัดกิจกรรมประกอบการเรียนการสอนในชั้น

2.3 การใช้การศึกษานอกสถานที่และประสบการณ์อื่น ๆ นอกห้องเรียน

2.4 โรงเรียนขนาดใหญ่ (มีนักเรียนมากกว่า 2500 คน)

2.5 การสอนสังคมศึกษา 5 ชั่วโมงหรือมากกว่าต่อสัปดาห์

3. นักเรียนชายมีทัศนคติที่ดีต่อวิชาสังคมศึกษามากกว่านักเรียนหญิง

4. จากการสัมภาษณ์นักเรียนพบว่า การเรียนเรื่องประชากรศึกษา โดยการใช้อุปกรณ์และวัสดุหลาย ๆ อย่าง และการให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชั้นเรียนนับว่าเป็นการศึกษาที่สนุกสนาน และมีประโยชน์มาก

5. การที่นักเรียนมีความชอบหรือเกลียดวิชาสังคมศึกษาที่สุดนั้นไม่มีความสัมพันธ์กับอาชีพของผู้ปกครองนักเรียน

มาชาท (Machart) ได้ให้ข้อเสนอแนะดังนี้

1. อาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศึกษาควรจะใช้วิธีสอนและวัสดุอุปกรณ์หลาย ๆ อย่าง เพื่อช่วยให้นักเรียนมีความสนใจในวิชาสังคมศึกษามากยิ่งขึ้น
2. ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมวิชาสังคมศึกษา
3. โรงเรียนต่าง ๆ ควรรับและใช้โครงการสังคมศึกษาแนวใหม่ หรือปรับปรุงโครงการสังคมศึกษาเดิมให้เข้ากับโครงการสังคมศึกษาแนวใหม่
4. ควรมีการอบรมอาจารย์ผู้สอนทั้งก่อนและระหว่างการสอนเพื่อให้คุ้นเคยกับวิชาสังคมศึกษาที่เป็นปัจจุบันและเปลี่ยนแปลง

เคนเวอร์ธี (Kenworthy 1962 : 167) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนประกอบการสอนไว้ใน Guide to Social Studies Teaching ว่าช่วยให้เด็กเจริญงอกงาม มีประสบการณ์ตามความมุ่งหมายของการศึกษา ช่วยให้นักเรียนได้ผลดีเพราะสอดคล้องกับหลักการที่ว่าเด็กจะเรียนได้ดีถ้าได้เรียนจากของจริง ช่วยให้หลักสูตรมีความหมาย และมีประสิทธิภาพดีขึ้น ช่วยให้นักเรียนสนุกสนานน่าสนใจ และช่วยให้นักเรียนได้รับความรู้ที่เป็นประโยชน์มากขึ้น

ไฮ (High 1967 : 209) ได้กล่าวถึงการจัดทัศนศึกษาไว้ในหนังสือ Teaching Secondary School Social Studies ว่าการไปทัศนศึกษานั้น ถ้าหากครูไม่ได้ทำให้ถูกต้องตามวิธีการแล้วแทนที่จะให้ประโยชน์ต่อการเรียนการสอนจะกลายเป็นเพียงการพักผ่อนจากการเรียนในโรงเรียนเท่านั้น และการนำเอาแหล่งความรู้ชุมชนมาใช้โดยการจัดทัศนศึกษานั้น เป็นสิ่งที่ได้รับความสนใจจากนักเรียนมากด้วย

วิททิชและชุลเลอร์ (Wittich and Schuller 1967 : 68) ได้กล่าวถึงวิธีการใช้ประโยชน์แหล่งความรู้ในชุมชนไว้ในหนังสือ **Audio Visual Materials their Nature and Use.** ว่าวิธีการใช้ประโยชน์แหล่งความรู้ในชุมชนมีอยู่ 2 วิธีใหญ่ ๆ คือ การเอาตัวบุคคลหรือสิ่งของเข้ามาสู่ห้องเรียนและการนำชั้นเรียนออกไปสู่ชุมชนจริง ๆ เพื่อให้กิจกรรมนั้นเป็นส่วนหนึ่งของชั้นเรียนโดยแท้จริง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย